Сумцов Н. Ф.
Діячі українського фольклору

Н. Ф. Сумцовъ.

ДІЯЧІ

УКРАІНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ.

ХАРЬКІВ.
Друкарьня „Печатне Діло“, Конторська, Клещовський, № 3.
1910.

Діячі українського фольклора.

. . . . хто сіе у народі
Зерно найкраще на землі—
Зерно любви, братерства, згоди
В громаді, в хаті і в сімьі.
. . . . хто істини святоі
Жадае, алче мов їди,
Мов подорожний в літню спеку
Жада криничноі води.

Кониський.

Огляд.

1) *Калиновський*, 2) *Доленга-Ходаковський*, 3) *Цертелев*, 4) *Лукашевич*, 5) *Максимович*, 6) *Пассек*. 7) *Метлинський*, 8) *Терещенко*, 9) *Шейковський*, 10) *Марцинковський-Новосельський*, 11) *Закревський*, 12) *Костомаров*, 13) *Гоголь*, 14) *Куліш*, 15) *Маркевич*, 16) *Рудченко* 17) *Номис*, 18) *Чубинський*, 19) *Головацький*, 20) *Руликовський*, 21) *Кольберг*, 22) *Свідницький*, 23) *Потебня*, 24) *Антонович*, 25) *Драгоманов*, 26) *Житецький*, 27) *Франко*, 28) *Гнатюк*, 29) *Манжура*, 30) *Грінченко*, 31) *Милорадович*, 32) *Еварницький*, 33) *Новицький*, 34) *Горленко*, 35) *Перетц*, 36) *Сперанський*, 37) *Нейман*, 38) *Ящуржинський*, 39) *Іванов (Петро)*, 41) *Іванов (Василь)*, 41) *Данилов*, 42) *Мартинович*, 43) *Лисенко*, 44) *Вовк*, 45) *Малинка*, 46) *Дочаницький*, 47) *Кузела*, 48 -49) *Ефименко*, *Петро і Олександра*, 50) *Ястребов*, 51) *Дикарев*, 52) *Яворський*, 53) *Василенко*, 54) *Бабенко*, 55) *Коперницький*, 56) *Косач*, 57) *Литвинова*, 58) *Мошинська*, 59) *Рукоссовська*, 60) *Янчук*, 61) *Коробка*, 62) *Чернявська*, 63) *Русов*, 64) *Ржегорж*, 65) *Поповський*, 66) *Подберезський*. 67) *Роздольський*, 68) *Шухевич*, 69) *Колесса (Филарет)*, 70—71) *Грушевські брати Михайло й Олександр*, 72) *Кайндль*, 73) *Науменко*, 74) *Пипин*, 75) *Кримський*, 76) *Халанський*, 77) *Сумцов*.

---

1. *Калиновський*. В 1776 р. в Петербурзі вийшло «Описаніе свадебныхъ украинскихъ простонародныхъ обрядовъ въ Малой Россіи и въ Слободской Украинской губерніі также и въ великороссійскихъ слободахъ, населенныхъ малороссіянами, сочиненное Григоріемъ Калиновскимъ, армейскихъ пѣхотныхъ полковъ, состоящихъ въ украинськой дивизіи, прапорщикомъ». Під цим надто довгим заголовком криется невеличке описання українського весілля; зроблено воно просто, досить докладно і розумно, з додатком в кінці реестрика, що коштувало весілля того часу. Цю цікаву стару книжечку було передруковано двічі — Калачовим в его «Архиві» і мною пізнійш в «Харьк. Сборникѣ» 1889 р. ч. III з коротенькою передмовою [1]). «Описаніе» Калиновського перша розвідка по українському фольклору. Мабуть, Калиновський для свого часу був дуже розумний чоловік, що звернув увагу на українське весілля і описав его просто і ясно. Нажаль він зовсім занехтував піснями, не дав ні однісенькоі. Весільні звичаі в «Опи-

---

[1]) *Калиновскій*, Харьк. Сборн., прилож. къ Харьк. Календарю, 1889 г.

су» Калиновського здебільша такі ж, які й тепер уживають по селах; але е трохи і таких, що більш вже не істнують, напр., звичай світилки держать в руці козацьку шаблю, з восковою свічечкою тройчаткою на версі, запалювання вогнища при проїзді молодоі. Цікаві описання одежи молодих і весільні грошові втрати, напр., на горілку 12 карбованців, а попові, дякові і панамареві за вінчання усім вкупі 1 карб. 50 коп.

Праця Калиновського одчиня новий шлях фольклора, по якому пішли вже вчені XIX віка, одні видаючи збірки пісень, казок, звичаів і т. ин, другі працюючи над іх дослідами в стосунках з ріжними сторонами народного життя.

2. *Доленга-Ходаковський*, він же Адам Чарноцький, належить до найстарійших украіно-польських фольклористів і мае право на йменння піонера української етнографіі. Родився він в 1784 р. в Минській губ. За те, що Чарноцький хотів піти в польське військо, ёго оддали в москалі і заслали в Сибир. Чарноцький втік, прийняв нове йменння Доленги-Ходаковськаго і під таким йменням вештався по Галичині, Украіні і Московщині, збіраючи старі памьятники і народні пісні. Подорож була ёго життям, і ввесь свій вік він промандрував, як учений розвідач, археолог і етнограф. Помер він в 1825 р. в Тверській губ., бувши управителем маетности якогось пана. Діяльність і здобудки Х. мали чималий вплив. Вацлав Залеський лічив ёго за найкращого записувача народних пісень. Максимович стояв до нёго в тісних відносинах і багато користовався ёго рукописами. Митроп. Евгеній листувався з ним про всякі археологичні справи. Народні пісні Х. збірав найбільш до 1817 р., а після гаряче працював по археології. Після смерти Х. зосталось декілька надрукованних статей по історіі і купа етнографичного матеріалу, найбільш українських обрядових і весільних пісень. Ходаковський зібрав до 2000 пісень, але вони не побачили світа. Недавно їх знайшов Доманицький в папері. Історичних пісень біля 60, з них пьять нових, незнаних ранійш в літературі, а то все варіанти пісень про Морозенка, про Гонту, про Харька, про Хмельницькаго, про Байду. Повного видання записів Х. не було; деякі частини було надруковано в «Истор. пѣсняхъ» Ант. і Драг., в «Матер. до укр. рус. етнологі» Хв. Вовка і в «Кіевск. Стар.» 1904 р. [1]).

3. *Кн. Цертелев*. З першим початком студіовання украінськоі народноі славесности злучено йменння города Харькова. Одною з перших ластівок в цім напрямі був колишній харківський урядовець князь Цертелев, людина молода, талановита і прихильна до рідного краю. В 1819 р.

---

[1]) *Доманицький*, в Зап. Наук. товар. Шевч. 1905 III, 1—41.

він видав у Петербурзі невиличку (на 64 стор.) книжечку «Опытъ собранія старинныхъ малорусскихъ пѣсней», в котрім вславив «поэтическій геній малорусскаго народа и чистую нравственность, какъ единственное наслѣдіе, уцѣлѣвшее отъ жадности сосѣднихъ народовъ». Цертелев голосно заявив, що «нарѣчіе малорусское не менѣе другихъ языковъ способно къ поэзіи», а пізнійш, в 1824 р., в «Сѣверномъ Архивѣ» він писав, що «ни одно, можетъ быть, изъ нарѣчій языка славянскаго не имѣетъ столько разнообразныхъ прелестныхъ стихотвореній, какъ нарѣчіе малороссійское» [1]. В книжку кн. Цертелева ввійшло десять дум і маленький словарик. Хоч деякі погляди Цертелева на значіння народноі поезіі і мови хибні і видавець був більш з ділетантів, ніж людиною науки, але ж для першого разу почин був добрий і памьять Цертелева заслужуе пошани.

4. *Лукашевич* в 1836 р. видав збірник «Малороссійскія и червонорусскія народныя пѣсни». Перші було зібрано Лукашевичем, другі взято їм з ранійших галицьких збірників. В першім відділі знайшла собі місце дуже цінна дума про Самійла Кішку. Книжечка на 170 стор. була одним з перших виданнів по українській етнографіі. В передмові Лукашевич скаржиться, що українська народна поезія зника, що буцім пісні вже на Украіні померли. Збірник був в старі часи досить докладний і їм багацько вчених користовались. Самий же видавець незабаром здався з глузду і почав писать ріжні чудернацькі і нікчемні quasi-филологичні книжки. Помер Лукашевич дуже старим і зовсім божевільним в 1887 р.

5. *Максимович*, видатний український вчений, родився в 1804 р. в Полтавщині, був профессором попереду в московськім, далі в київськім університеті, помер він в 1873 р. Максимович добре знав українську історію і мову і щиро працював для іх розвою. Ёго наукові филологичні листи до Погодина мали велику вагу для українськоі національноі свідомости і для вияснення характерних прикмет українськоі мови. Ёго розвідки про стару письменність, про початки друкарень, про книжну старовину, ёго історичні праці про козаків, були дуже користні для науки [2]. Особливо велику вагу мае ёго збірник народних пісень, певно три збірники, бо при трёх виданнях 1827, 1834 і 1849 р., кожний раз збірник збільшався і робився все кращим. Збірник Максимовича зробив велике враження як на украінських, так і на российських письменникив і поетів, на Пушкина, на Гоголя. На думку Драгоманова, Марія Кочубеівна в «Полтаві» одна з перших жіночих особ, навіяна жіночими українськими піснямя [3].

---

[1] *Пыпинъ*, Ист. руск. этногр. III, 14.

[2] *А. Грушевксій*, въ Извѣст. И. Акад. Н., 1906, I.

[3] *Дрогоманов*, Розвідка, I, 56.

Перше видання на 249 стор. мало 126 пісень, з котрих було 3 думи. Книжки, числом 4, вийшли з цікавою передмовою, де Максимович подав розумні думки про побутове і історичне значіння пісень, про те, чим найбільш відрізняються пісні українські од великоруських і про символику пісень. Після цього видання Максимович гаряче заходився коло збірання нових матеріалів, в чім ёму допомогали славний письменник Гоголь, Срезневський, Бодянський; окромі того Максимович роздобув багато пісень, зібраних Ходаковським, і врешті задумав видать новий збірник, для якого, як він казав, придбав до $2^1/_2$ тисяч пісень. Збірник мав вийти в 4 частинах, але в 1834 р. вийшла тільки одна перша частина «Українські народні пісні», в яку здебільша увійшли думи. Останні три частини не виходили. В 1849 р. вийшло нове видання, розраховане вже на 6 частин, але теж стало на першій, де найшли собі місце вже 20 дум та історичних пісень. В одміну од попередніх цей збірник Максимович назвав «Сборникъ украинскихъ пѣсенъ». Окромі дум в цім виданні е коротенький відділ пісень колискових. В примітках знаходятся історичні і словарні пояснення.

Хоч Максимович був патріотом трохи казенного российського стиля і завжди був у зносинах із славянофилами оффицiального напрямку, напр. Погодиним і Шевиревим, але він добре знав українську мову і багато зробив для знайомости з українським людом. З инших ёго праць по українській етнографії дуже користними зьявляються невеличка статя про Харька і ті пісні, що про нёго співають, і не дуже великий, але досить цікавий збірничок «Дни и мѣсяцы украинскаго селянина» (1856 р.).

Деякі праці Максимовича до цёго часу не загубили свого наукового і почасти політичного значіння, хоч політик він був і не дуже вдатний. В листі до відомого профессора, щирого українця Бодянського Максимович якось-то висловився: «піднімаю корогву за нашу мову, за нашу землю мати», і ось ця корогва і прикрива зараз найбільш его йменнє од забуття [1]).

6. ***Пассек (Владим.)***, род. 1808, † 1842 р., мав бути профессором харьківського університету, та зносини з висланцем Герценом ёму пошкодили, і він—людина освічена і прихильна до України—почав видавати «Очерки Россіи», невеличкі книжки, де дав збірку веснянок (Оч. Р. 1840, V), українських розмивок при родинах (II), Різдва і Меланки (III), опис села Каплунівки ахтирського пол. (ib). Після ёго смерти в «Литер. Сборникѣ» була надрукована ёго статя «Малороссій-

1) Найбільші ст. про М., окромі згаданої вище Ол. Грушевського, ще Пипина в «Ист. ус. этногр.» III и Огоновского в »Зорі» 1893 р., 235, 258, 296.

ская свадьба». Гарна біографія Пассека в «Харьк. Сборн.», I (Прилож. до «Харьк. Календаря» 1887).

7. ***Метлинський*** родився в 1814 р. в Гадячі, вчився в повітовій гадяцькій школі під проводом українського письменника Макаровського, потім в гімназії і університеті в Харькові під впливом другого українського письменника того часу Гулака-Артемовського. Згодом він був у Харькові профессором по кафедрі історії русскоі мови і словесности, в 1858 р. вийшов в одставку, од усіх одслонився, перебравсь в Крим і тутечки вмер в 1870 р. Для рідного краю він працював з 1839 р., коли видав «Думки і пісні», до 1854 р., коли вийшов ёго дуже гарний збірник «Народныя южнорусскія пѣсни». На власних своіх поезіях він підписувався Амвросій Могила, мабуть з-за того, що дивився на себе як на поета українськоі старини, за котрою жалкував і з сумом приглядавсь до руіни колишнёі слави народноі. Сумний тон ёго поезій був відгуком як ёго меланхоличного настрою, так і туги ёго од гіркого становища українського народа і ёго мови. В передмові до одноі з своіх праць М. висловив галку, що «українська мова зо дня на день забуваеться і мовкне, та прійде час, що забудеться і умовкне і слови іі може тільки в сумних піснях долетять до потомства». В поезіі «Рідна мова» М. каже:

Рідна мова, рідна мова!
Мов замер без тебе я!
Тільки вчую рідне слово,
Обізвалась мов сімья[1]).

Один з учнів Метлинськаго в своіх споминах каже, що двері ёго хати завсігди були одчинені для студентів і взагалі мабуть ніколи не зачинялись, бо він дуже близько стояв до своіх слухачів, особливо для тих, хто любив Украіну і кохався в іі піснях. Кобзарі та бандуристи були звичайними ёго гостями[2]). В передмові до «Народ. южнор. пѣсенъ» М. писав: «Живое народное слово, исполненное прадѣдовскихъ поученій, долголѣтней богатой житейской опытности, хранитель древнихъ преданій, памятникъ древнихъ событій, сокровище слезъ и радостей, живетъ и растетъ по домамъ и по путямъ, на поляхъ и на рѣкахъ, какъ горе и счастье, какъ печаль и радость. Оно близко духу и сердцу народа и благотворно для его нравовъ».

Ёго збірник українських народних пісень довго був найкращим, лагідно злаштованим і ріжноманітним по змісту [3]).

---

1) *Метлинській*, Твори, Льв. 1906, 41.
2) *Де-Пуле*, въ «Вѣстн. Европы 1874, I, 103.
3) Доклад. див. в моій праці в «Извѣст. Акад. Наук» 1904, 3.

За часів Метлинського народна поезія ще мало була знана. Метлинський в деяких своих поглядах на ii початок і значіння помилявся, прим., коли висловився, що сами співці були геніями творчости і буцім одні до зачатку письменности з глубини своеі души висловили почування і думки, а инші були тільки людьми пасивними, що хоронили та передавали другим твори геніів. Пізнійш Пипин вказав на недоладність ціі гадки, бо народна масса грала не тільки пасивну ролю в творенні поезії; в історичних течіях поезія змінювалась; иноді замісць старих творів зьявлялись нові, які звичайними людьми прилажувались до старих пісень і казок. Поділ пісень у Метлинського трохи заплутаний і недоладний. Трапляются подекуди пісні штучні. Але усі ці помилки були для того часу нікчемні, і велика була заслуга збірача. Тогочасні пісьменники і вчені, особливо Срезневський, дуже ухваляли збірник Метлинського; пізнійш Пипин одвів ёму одно з визначних місць в українській етнографіі. Потебня дуже ім користовався. Він каже, що на збірнику Метлинського вивчився придивлятись до народноі поезіі. Відома річ, що ця добра наука пішла ёму в руку.

8. *Терещенко* (1806—1865), археолог і етнограф, в 1848 р. видав просторий опис народних звичаів в 7 томах «Бытъ русскаго народа»; між иншим тут е чимало українських звичаів і пісень, напр., декотрі історичні пісні (в 1 т.) весільні звичаі (II), похоронні (III, IV), грашки і гаівки (III), різдвяні (VII). Простора рецензія в «Собр. сочина Кавелина», IV т.

9. *Шейковський*, маловідомий український етнограф, автор невеличких збірників, котрими користовались часто, «О похоронахъ въ Подольской губ.» (Кіев. Телегр., 1860, №№ 24—26), «Бытъ Подолянъ» 1860, ч. I—II (казки, гаівки, похор.), «Опытъ южнорусскаго Словаря» 1861 А.—Б. (невеличка цікава книжка з піснями і прислівьями), «Привѣтствія и поздравленія у подолянъ» (Кіев. Курьеръ, 1862, №№ 5 і 8). Очевидно, Ш. любив рідну країну і що сили працював на новій тоді ниві українознавства.

10. *Марцинковський* (1823—1880), дуже прихильний до українців польський етнограф, писав під псевдонимом Nowosielski. В 1857 р. він видав простору книжку «Lud ukraińsky», з казками і звичаями українського народа. Розкидані в книжці деякі гадки автора про миѳи не мають науковоі ваги. Досить цікавих етнографичних вказівок маемо і в ранійшій праці М.—Nowosielski, stepy, morze i góry 1854 (про купалу, розигри, коляди і ин.). М.—Н. належать ще «Легенды и повѣрья укр.

народа» (Кіев. Телегр., 1860, №№ 75—77) і про рахманський Великдень (Dziennik Warszawski, 1854, №№ 33—35).

11. *Закревський*, з старих етнографів, людина мало відома і мало признана при житті. Щирий украінець, він жив і працював далеко в Ревелі, в самотині. Ёго знаття народа не було глибоким і грунтовним, але все ж таки деякі ёго праци мали важне значіння. В 1860 р. Закревський видав «Старосвѣтскій бандуриста» і «Малороссійскія пословицы», два невеличких збірники, з трохи мішаним змістом. Головна заслуга Закревського «Словарь малороссійскихъ идіомовъ». Він займа в «Стар. банд.» найбільшу ёго часть, сторінки 245—615. Хоч деякі письменники того часу, особливо П. Ефименко в «Основі», однеслись дуже ворожо до цёго Словаря, а Ефименко, мовляв, з несправедливою суворістю, Словарь був для украінців добрим здобудком по досить багатому змісту, по деяким історичним вказівкам, нарешті по своій закінченності, бо обійма усі букви алфавиту. При усіх хибах і помилках, на книжці лежить печать дуже прихильних відносин автора до рідного краю, і через те і книжку, і самого занедбаного автора можна і досі помьянуть з подякою. Пипин висловився, що Закревський зложив свій словарь в старомоднім стілі без знайомості з науковою филологичною методою, але у ёго було практичне знання і здоровий змисл [1]). Ще прихильнійш одзиваеться Огоновський, що украінський лексикограф скаже Закревському спасибі за ёго велику працю [2]).

12. *Костомаров*, славетний россійський і украінський історик, перший здався на ту думку, що історія не повинна буть тільки панською наукою і величать великих панів, а що вона мусить бути історіею народа, головніш простого, який заробляе хліб. Род. К. в 1817 р., учився в Харьківскім університеті, був профессором в Киіві і в Петербургі, але рано в 1862 р. покинув службу і до самоі смерти в 1885 р. працював самотно. Костомаров добре знав украінську мову і писав нею поезіі під псевдонимом Іеремія Галка, збірав народні пісні і взагалі завжди дуже цікавився украінською народною словесністю, як бачимо вже з ёго диссертаціі 1843 р. «Объ историческомъ значеніи русской народной поэзіи». Науменко каже, що ця праця Костомарова була першою науково-етнографичною працею і досі не загубила ваги [3]). В книжці багато украінських пісень, здебільша нових для того часу.

---

1) *Пыпинъ*, Ист. рус. этногр. III, 346.
2) *Огоновскій*, Ист. литер. руск., в Зорі 1894, № 6.
3) *Науменко*, в Кіевск. Стар., 1885, V, 41.

Костомаров був одночасно збірачем і працёвитим ученим. Хоч він і не видав ні одного збірника окремо, але він зібрав багато пісень і передав їх здебільша в величезні «Труды» Чубинського. В III, IV і V томах цёго збірника налічують до 500 пісень у записі Костомарова. Як добра бжола, він додав багато меду до цёго великого українського вуля. Деякі думи, записані в молоді годи в Харькові, Костомаров скористовав у власних пізнійших працях про українське козацтво, як воно відбилось в піснях [1]).

Костомаров часто вертався до своїх молодих літературних любощів, до тих тем, котрих торкався в диссертації 1843 р., котрим спочував у статях в «Основі» 1860—1862 років. В 1872 р. він почав друковать в московськім журналі «Бесѣда» свою працю «Историческое значеніе южнорусскаго народнаго пѣсеннаго творчества», продовжив ії в «Русской Мысли» 1880 і 1883 років в «Исторіи казачества въ памятникахъ южнорусскаго народнаго пѣсеннаго творчества», а після ёго смерти в «Литературномъ наслѣдіи Н. И. Костомарова» 1890 р. надрукована статя «Семейный бытъ въ произведеніяхъ южнорусскаго народнаго пѣсеннаго творчества». Характер праць описательний, без критичного досліду. Трапляються нові авторські записи.

Драгоманов висловився, що Костомаров своїми працями про український народ заложив міцну підвалину для розвою українознавства своїми полемичними статями против поляків і великоросів, підкрепив українську національну справу, і особливо статями про дві руські народности і старий федерализм Костомаров зміцнів думку про самостійність усіх славьянських народів [2]).

13. *Гоголь*, славнозвісний письменник, кохався в рідних українських піснях, пильно їх збірав і надавав ім велику вагу. «Моя радость, жизнь моя—пѣсни! Какъ я васъ люблю» писав він в листі до одного свого приятеля. Зібрав він чималу купу пісень; вони лежали в рукопису занадто довго, і тільки торік (1909) Академія Наук видала їх окремою книжкою значного розміру; тут багато пісень весільних, е колядки, пісні колискові. Взагалі Гоголь цікавився українським фольклором і мав гарну свідомість з цёго боку. Про Гоголя, як етнографа, е досить простора новочасна наукова розвідка Соколова в «Этногр. Обозр.» 1909, № 2.

---

[1]) *Горленко*, в Кіевск. Стар. 1886, I, 118.

[2]) *Драгоманов*, Громада, II, 241. *Н. И. Костомаров*, як етнограф, розвідка *Науменка* в Кіевск. Стар. 1885, V.

14. *Куліш* в 50 роках видав дуже користну для украінськоі етнографіі книжку «Записки Южной Руси». В 1856 р. вийшов перший том, в 1857 р.—другий, а третій застряв по цензурній перешкоді і ёго було видано вже далеко пізнійш в «Чтеніяхъ моск. общ. ист. и древн. рос.» В «Записках» Куліша е думи, перекази, казки, життеписи кобзарів і лірників, авторські розвідки, статі деяких россійських і польських вчених. Книга зробила велике враження і була ухвалена за багатий зміст і особливо за яскраву одголосність народного життя. Вже Шевченко і Потебня читали іі залюбки через те, что тамечки знаходили не тільки надзвичайно гарні твори народного слова, але знакомились з тими старцями, що іх зберегли, що оповідали казки і співали думи. Відносячись до люду з великою прихильністю, Куліш зазначив, які народ мае великі скарби дум і почуваннів, котрих украінська суспільність не вміла досить оцінить і зберегти. «Мене займав, каже Куліш, поетичний бік життя народа. Я бажав схопити драму, що з малими перервами відгравав цілий украінський народ. Мені хотілось побачить сільський побут в лоні природи і на грунті історіі.... Етнографія зливалась для мене в одну науку з історіею, а історія роскривалась в своіх етнографичних наслідках».... Помічаючи знищення народноі словесности, Куліш причиною того лічив змагання новоі цівилизаціі і схилявся на таку думку, що буцім то «ми і народ одно і те саме, але тільки він своею поезіею зьявляе перший період культури, а ми початок новоі, висшоі». По думці Куліша, нові украінські письменники «зьявляють тільки ширші змагання культурні». З цією думкою не можна згодитись. Вже Пипин зовсім грунтовно зазначив, що народній творчості шкодять не стільки змагання новоі цівилізаціі, як змагання державноі централізаціі, яка зовсім одпиха народ од самостійного життя, і таким чином при державній централізаціі нові культурні змагання зостаються для украінців недоступними [1]). Потебня теж скоса подивився на похвалку Куліша. Дома на паперці він записав— «та хиба завжди висші кляси берут у народа найкращі рісі ёго життя і слова? хиба ми, це б то украінська інтеллигенція завжди дужі духом народа? Хиба народ завжди возрождается і мае свое продовження в житті освіченоі суспільности? Хиба завжди «ми» і «народ» одно і те ж саме, з повищенням «ми» чи завжди ми робимся більш чулими і тямущими?» Очевидячки, питання не на користь кулішевоі думки.

Одночасно Петебня згадав поезію Полонського:

Нѣтъ правды безъ любви къ природѣ,
Любви къ природѣ нѣтъ безъ чувства красоты,

1) *Пыпинъ*, Ист. рус. этногр. III 196.

Къ познанью нѣтъ пути намъ безъ пути къ свободѣ,
Труда—безъ творческой мечты.

Иначе сказать, де нема любови—там нема волі і творчісти, а безних не може бути переходу низших зьявищ в висші в думках і в житті.

«Прошедшее невозвратимо, каже Потебня; но сердечное отношеніе къ нему даетъ урокъ для будущаго, и урокъ этотъ гласитъ: не убій!» [1]).

15. *Маркевич* (1804—1860), відомий як історик України («Исторія Малороссіи», в 5 т.), працював теж по етнографії. Талановитий музикант, він цікавився народними мелодіями, в 1831 р. видав «Украинскія мелодіи», в 1840 р. «Народные украинскіе напѣвы, положенные на фортепіано». До етнографії більш торкається книжка «Обычаи, повѣрья, кухня и напитки малороссіянъ», яку М. видав в самім кінці свого життя і котра, хоч трохи і хаотична по змісту, все ж свідчить, що М. приглядався до народного побуту, і деякі ёго фольклорні записи досі заховали вагу, особливо записана ім цікава інтермедія. Коротенькі, але дуже тепло та гарно написані спомини Макарова про Маркевича, про нёго, як освічену, веселу людину, про життя ёго на селі (він був заможний пан) надруковано в Основі, 1861 I.

16. *Рудченко* род. в 1845 р. в Миргороді, пройшов повітову школу, був співробітником деяких часописів, на службі державній був «по крестьянскимъ дѣламъ» при Київськім генерал-губернаторі, потім управляющим казенною палатою в Витебську і в Херсоні. Помер Р. в 1905 р. Ёго біографія в «Україні» 1907 р. Рудченкові належить два збірники «Народныя южнорусскія сказки» 1869 р., в 2 ч.,—усего 137 казок, здебільша ніде дотіль недрукованихі, і «Чумацкія народныя пѣсни» 1874 р. з гарною розвідкою «Чумаки въ народныхъ пѣсняхъ». Ця праця і досі має ціну, як найкраща по чумацтву розвідка.

17. *Симон* вславився добрим виданням українських приказок. Книжка вийшла під анаграмою Номис. Симон або Симонов з старого козацького роду родився в 1823 р., скінчів науку в київськім університеті, учителював в гимназіях ніжинській і неміровській, був директором лубенськоі гимназіі, головою мірового зьїзду, якій час головою лубенськоі земськоі управи; останні годи провів в Лубенщині в своїм хуторі. В 1861 р. в янв. книжці «Основи» Номис дав докладний етнографичний нарис «Різдвяні святки». Головна праця Н., досі користна, «Українськи приказки, присливья і таке инше» вийшла в 1864 р. В книжку ввійшло багато старих надрукованих збірничків і ще більш но-

[1]) *Потебня*, Изъ Запис. по теоріи словесн. 128—138.

вого матеріалу, зібраного Білозерським, Кониським і здебільша Опанасом Марковичем. Усіх приказок у Номиса 14,—339 і 505 загадок—числа величезні. Книжка вийшла тим більш користною для читачів, що Номис розбив приказки розумно на одділи по змісту і в кінці влаштував гарний показчик. Через те у Номиса легко орієнтуватись. При деяких приказках наведено казки і анекдоти, що до них торкаються.

18. *Чубинський* р. в 1839 р. в Боришполі Переяславського повіта, пройшов правничий факультет Петербургського університету, працював для просвіти краю в Киіві, за що і попав на заслання в Пинегу, потім в Архангельськ, де служив при губернаторі до свого визволення в 1869 р. В цім році він переіхав в Петербург і незабаром його було послано географичним товариством для зібрання етнографичних матеріалів в правобережну Украіну. Експедиція Чубинського вийшла надзвичайно користною для науки і особливо для украінознавства. Молода сила і жвавість Чубинського помогли, що він зробив надзвичайно багато. На протязі 2 років (1869 і 1870 р.) він обьіхав багато міст, укладав программи, гуртовав молоді сили для користноі загальноі праці, спонукав до работи, і таким чином в два роки зібрав такий величезний матеріал, який не могли раній зібрать цілі наукові товариства за багато літ. Повернувшись до Киіва, Чубинський почав працювать при Південно-Західнім Одділі Географичного товариства, яке дуже гаряче взялось за украінознавство у всіх ёго галузях і за те швидко було заборонено і закрито урядом, під впливом ворогів украінського народу, найбільше Юзефовича. За короткі часи свого життя Киівське етнографичне товариство спромоглось тільки на два томи «Записок» (1873 і 1874 р.), в яких уміщено декілька цінних статів Чубинського, Драгоманова, Русова і Лисенка. Недоброхіть Чубинський перебрався в Петербург, де тяжко занедужав; звідти вернувся на Украіну і тутечки помер в 1884 р. Небіжчик визначувався великою енергією і хистю до невсипущоі прац. Людина жива, пряма, з украінським гумором, він зумів і сам добре працювать на користь рідного краю і других до того звертать. Зібрані ёго дбанням «Труды этнографическо-статистической экспедиціи въ Юго-Западный край»—ёго вічна заслуга і вічна слава. Вийшли вони в 7 великих томах:

Перший том (XX+454) 1872 р. містить в собі забобони, загадки, чари, повірья про звірів і рослини, приказки і прислівья.

Другий том (679 ст.) дае миѳичні і побутові казки і анекдоти, усёго 295 №№.

Третій том (486 ст.) дае народний дневник, веснянки, обжинки, толядки і ин

Четвертий том (713 ст.) малює родини, весілля і похорони в звичаях, повірьях і піснях.

Пятий том (1209 ст.) ввесь зложений з пісень родинних і про кохання.

Шостий том (XI + 396) має сільські правничі звичаї і постанови волосних судів.

Сёмий том (600 ст.) каже про родинний і домовий побут жидів, ляхів і українців південно-західного краю, про їх взаємні відносини, про мову, одежину і т. ин.

Подекуди приложено окремі праці—Антоновича про старі чари, Кістяковського про волосні суди, Михальчука про українську мову. Взагалі збірник величезний. Академик Веселовський зазначив у просторій критиці, що «Труды» Чубинського дали нове велике поле для ріжних наукових дослідів. Для всякого українця, що шукає національної свідомости, «Труды» повинні буть настільною книгою і покрасою усякої української книгарні.

Збірники Чубинського ухвалили Веселовський і Срезневський. Веселовський в кінці своєї просторої критики висловився, що «по богатству этнографическихъ данныхъ, по общему сходству плана есть лишь два труда, съ которыми можно сравнить «Труды» Чубинского—Lud Кольберга и Bibliotekа delle tradizioni popolari siciliane Питрэ. Богатство собранныхъ данныхъ свидѣтельствуеть не только о значительной затратѣ силъ и знанія, но и объ организаторской способности и неутомимой энергіи»[1]).

Хоч Драгоманов, по звичаю своєму, гостро висловився проти Чубинського за систематику повірьв і пісень, назвав надані розділи зміста «чудасіями та нелогичностями», але цей докір не такий вже важкий, при дуже багатім змісту, і навіть суворий Драгоманов мусів признати, що збірник Чубинського рідке, а либонь поодиноке в нашій літературі видання багатством і ріжнородністю матеріала» [2]). До речи, систематикою ёго займались найбільш Гильтебрандт і Костомаров, та усяка систематика пісень—річ важка і другорядна.

В маленьким збірнику поезій, (Чубинський мав до них кебету), в «Сопілка Павлуся» (Київ, 1871 р.), Чубинський сказав про себе:

Ще не багато літ прожив,
А вже сивіє чорний волос,

[1]) *Веселовскій*, Отч. о XXII присужд. наградъ гр. Уварова, 230. Там же і реценз. Срезневського.

[2]) *Драгомановъ*, Вѣстн. Евр., 1877, мартъ.

Ще не діждав своіх я жнив,
Ще не жовтіе колос....
Я в світі щиро працював,
Я сіяв те, що Бог послав [1]).

Але коли в 1878 р. вийшли останні томи «Трудовъ», можна було сказать, що Чубинський незадовго до смерти діждав багатих жнив, і що зібрані ім копи жита вже зажовтіли на Украіні.

В 1862 р. Чубинський скомпанував поезію «Ще не вмерла Украіна»; славний цей гимн він підкреслив такою величезною науковою підвалиною, як «Труды этногр. стат. экспед.». Цей спів став в пригоді украінцям в 1907 році, коли галицькі депутати заспівали ёго в віденському парламенті, на прикру злобу своіх гнобителів поляків.

19. *Головацький* род. в Галичині в 1814 р. в сімьі попа і після науки в середніх та вищих школах був недовго попом на селі, потім профессором львівського університету на кафедрі украінськоі мови, деканом филологичного відділа, ректором, але в 70-х роках австрійський уряд зкинув ёго з посади за зносини з российськими славянофилами. Тоді Головацький перебрався в Россію, одержав тут службу в Вільні головою Архивноі комиссіі, перейшов з уніі до православія і одержав ріжні чини і ордены; одночасно він все більш і більш цурався того народного украінського напрямку, якого держався в Галичині, і в кінці свого життя лаяв на всі боки украіноманів і іх, як він казав, жаргон. Помер Головацький в Вільні в 1888 р.

Видатний знавець Галичини і людина вельми працёвита, Головацький в украінській етнографіі мае велику вагу найбільш своім величезним збірником «Народныя пѣсни галицкой и угорской Руси», перш надрукованим Бодянським в «Чтеніяхъ моск. общ. истор. и древн. россійск.» 1863—1865; потім, в 1878 р., збірник вийшов одбитками в 4 великих томах.

Головацький і сам записав багато пісень, мандруючи по Галичині, і чимало взяв з ранійших збірників. Поміж народними е і пісні освіченого суспільства. В першій книзі думи і думки. Збірач під думками дае пісні побутові; в другій книзі йдуть пісні празникові, коломийки й инші; в третій і четвертій книгах додатки, найбільш веснянки, або гаівки і колядки. Збірник Головацького треба по науковій вазі лічить майже поруч з збірником Чубинського, бо зміст величезний, хоч і трохи плутаний і без тих докладних наукових додатків, які дано в «Трудах»

[1]) *Огоновський*, Ист. литер. рус., в «Зорі», 1894.

Чубинського. В збірнику е чимало нових пісень, навіть цілі одділи, напр. опришкови, шумки. Дуже багаті і цінні одділи колядок, цікавий і досі найкращий одділ пісень царинних.

Велику, докладну і дуже цінну рецензію, по запиту Академії Наук написав проф. Потебня. Тут багато филологичних і лінгвистичних заміток, поясненнів деяких темних слов, подекуди дуже влучні вказівки на українську національну справу, на значіння і вагу українознавства і одповідного тому життя.

В виданні збірника Головацького велику послугу Україні виявив щирий її син і добрий її знавець профессор московського університету Осип Максимович Бодянський, що був тоді редактором «Чтеній» моск. історичного товариства. Людина дуже прихильна до рідного краю, він за молоді годи писав українською мовою під псевдонимом Иськи Материнки, потім в «Чтеніях» видав «Исторію Русовъ» Полетиків батька і сина і нарешті пісні Головацького, два видання дуже важних для історії і етнографії України.

З инших праць Головацького по етнографії треба зазначить, як користні, ёго статі «О костюмахъ и народномъ убранствѣ русиновъ» (1868 р.) і «О народной одеждѣ русиновъ» (1877 р.).

Взагалі Головацький був працёвитою людиною і окромі етнографії дуже пильнував про старі галицькі рукописи і книги. Ёго цінні праці «Библіографическія находки во Львовѣ» (1871 р.), «Памятники дипломатическаго и судебно-дѣловаго языка XIV—XV вѣковъ» (1865) і декілька других досі мають важне наукове значіння [1]).

20. *Руликовський,* прихильний до українців польський шляхтич, повітовий маршалок, род. в 1809 р., помер в 1888 в с. Геленівці Васильк. пов., Киівск. губ. Ёму належать: 1) Zapiski etnograficzne z Ukrainy в «Zbiòr Wiadomósci dò antrop. krajow». Т. III (1879) і 2) статя про камяні буси в «Zbiór Wiadom». Т. V. В першій ёго праці надруковано українські вірування про рослини, звірів, замови, думи, пісні, прислівья. Вагу мають найбільш 1 і 13 одділи, з оповіданнями про старих історичних діячів [2]).

21. *Кольберг*, (1814—1890), славнозвісний польський етнограф, зібрав велику купу польських казок і пісень і в своій безупинній праці звернув на час і до галицьких русинів, до того цікавого гірного кутка Галичини, що зветься Покуттям. Збірник в 4 томах так і зветься

---

[1]) Про Гол. див. у Огоновського в «Зорі» 1893 р., стор. 336, 355, 375, 395, 436 і згад. вище рец. Потебні.

[2]) *Сумцовъ*, Соврем. малор. этногр. II, 46—52.

«Pokucie»; вийшов вин в 1882—1889 роках і містить в собі—перший том опис побуту тубольців, гуцул, іх домівки, одежину, харч, празникові звичаі і пісні, в другім—пісні, в 3 и 4—казки і инший фольклорний матеріал. Поміж піснями е багато гарних. Збірник зложен дуже докладно і чепурно. Мову місцёву гуцульську передано подекуди з помилками. Кольберг був збірач дбайливий, що завжди пильнував про точність і повність записів. Поруч з збірником Головацького праця Кольберга досі мае велику фольклорну вагу.

Окромі праці про Покуття, Кольберг в XII і в XIII томах польського наукового видання «Zbiòr Wiadomości do antropologii krajowej» надруковав невеличкі збірники украінських сільських пісень і байок з Поділля і Полісся [1]).

Не без вплива Коперницького і Кольберга в «Zbiòr Wiadomosci» було надруковано чимало збірничків по украінському фольклору, з яких найбільш цінними здаються праці Мошинськоі—у II т. про весілля, в V т. купальські пісні, казки і загадки; Подберезського в IV т. найбільш про украінську демонологію, Рокосовськоі про весілля на Волині, Ганни Ванке в XIII про галагілки, або гаівки і гри на Великдень, Земби і Колесси в XII і XIII т. про похоронні звичаі і т. ин. [2]).

22. *Свідницький* (1834—1871), талановитий украінський письменник, автор «Семейноі хроники Люборадських», в «Основі» 1861 р. (окт., нояб. дек.) дав простору і цікаву етнографичну розвідку «Великдень у подолянъ», усёго коло 70 сторінок. Тут е багато де-чого: повірья, звичаі великодні, де-які казки, легенди, опис одежи, убрання, великодня страва, дитячі грашки, пісні гаівки, опис Ордані,—взагалі досі користна, хоч і мало відома етнографична розвідка. Приведено багато гаівок цілком, а через те, що Гнатюк не примітив іх в новім збірнику гаівок 1909 р., вони і при цім збірнику заховали вагу.

23. *Потебня* родився в 1835 р. в Роменському повіті, учився в Радомській гимназіі і в харьківськім університеті, в якім згодом був профессором по кафедрі історіі русскоі мови і словесности з 1860 р. до самоі смерти в 1891 р. Людина дуже прихильна до рідного краю, знавець украінськоі мови, з надзвичайною кебетою до лінгвистики, з дуже широкою загальною освітою Потебня щиро працював в науці і ёго праці мають велику вагу для пізнання украінськоі мови і народноі словесности. Він порушив загальні питання про украінський націонализм,

---

[1]) Про Кольберга дивись у Неймана в Кіевск. Стар. 1884, IV, V; Янчука в Этногр. Обозр. 1889 II, V; Пыпина, Ист. русск. этногр. III, 289.

[2]) Докладніше див. у 2 часті моеі праці „Современ. малор. этнографія“.

його стосунки до космополитизму і порішив їх на грунті загального добра. Велику вагу мають його вказівки на національну справу в рецензії його на працю П. Житецького «Обзоръ звуковой исторіи малорус. нарѣчія» (1876 р.), далі його цікава статя «Языкъ и народность» у «Вѣстнике Европы» 1895 (сент.) і посмертне видання його величезної «Теоріи словесности» (1905 р.). З лінгвистичних праць багато де чого по українству знаходиться в «Замѣткахъ о малор. нарѣчіи» 1870 р. і в трьох книжках «Къ исторіи звуковъ рус. яз.» 1873 р. Тут розкидано цінні замітки про декотрі вирази в думах і старих українських актах.

Перша праця фольклорного змісту—«О нѣкотор. символахъ въ славянской народ. поэзіи» 1860 р., книжка тепер мало відома, устаріла зовсім. Більш наукової ваги має книжка «О миѳологическомъ значеніи нѣкот. обрядовъ и повѣрій» 1865 р., де зібрано багато матеріалу про різдвяні звичаї, про повірья про змія і бабу Ягу. Праця збудована цілком в напрямі тепер вже однобокої миѳологичної теорії. Цікаві розвідки про Долю 1867 р. і про купалові звичаї 1867 р., теж цінні найбильш по матеріалу. Невеличка, але дуже цінна праця—«Малор. народ. пѣсня по списку XVI в.»—розвідка про українську пісню про Стефана воеводу в чеській граматиці Благослава 1571 г.

Багато етнографичних вказівок розкидано в просторій рецензії Потебні на збірник галицьких пісень Головацького і в розвідці про Слово о Полку Игоревім.

Величезну вагу мають «Объясненія малор. и сродн. съ ними пѣсенъ» в 2 просторих томах; в першім йде річ про веснянки, в другім—про колядки. Тут зібрано і зьясовано багато українських пісень і поруч з ними пісень инших славьянских народів, по підхожих мотивах, переважно в напрямі миѳологичної теорії, але з належитою обережністю в конклюзіях. Поміж веснянок дуже докладно розібрані «просо», «воротарь» і «мости». Праця про колядки займае коло 800 сторонок. Колядки і щедрівки тут розібрані по мотивах. Сперш річ йде про колядковий (5+5) і щедрівичний (4+4) віршові розміри, про значіння колядовання і щедровання, про мети злучених з ними звичаїв і пісень, а далі про мотиви, яких налічено 81. З найбільшою докладністю і повністю Потебня розгляда мотиви про радість, величання, сіяння золота, обходи святими двора, обход з козою, чудесне древо, суперечки, хто сильніш, про соколів і орлів, тура-оленя. Взагалі етнографічні праці Потебні, особливо його «Объясненія» зьявляються гарним здобудком українознавства [1]).

[1]) Докладніше див. в моїй Соврем. малор. этногр., I.

24. *Антонович. Володимір* († 1908), славнозвістний українский історик і археолог, трохи торкався словесности і етнографіі. Вкупі з Драгомановим він видав «Историческія пѣсни малорусскаго народа» I—II 1874—1875. Як каже проф. Лобода, це видання «й досі служить за підручну книжку для всякого, хто тільки працюе над украінською народною словесністю». Дуже користна теж збірка А. старих актів про чарівництва в «Трудахъ» Чубинського. Мае чималу вагу невеличка, але добре написана «Записка» А. в справі обмежень украінської мови (в Записк. Укр. Наук. Товариства в Киіві 1909, III). Про А. багато писано в Зап. Укр Наук. Товар. в Киіві 1909 р. III, і в Чтен. в Общ. Нестора Лѣтоп. 1909, I—II.

25 *Драгоманов*, з найкращих діячів украінського фольклора (1841—1895), почав працювати на цім полі в 70-х роках, коли був профессором киівського університету, потім за кордоном, куди він утік в 1876 р., дав багато цінних дослідів по украінському фольклору.

В 1874 р. Драгоманов виступив з двома науковими працями— «Відгук лицарськоі поезіі в украінських народних піснях» і з докладомпро кровомішку в піснях украінців і инших народів, і вже в ціх працях проявив самостійність погляда та велику прихильність до порівняючого методу.

Драгоманов з дворянського роду ліберального напряму, родився в Гадячі в 1841 р., вчився в полтавській гимназіі, потім в киівскім університеті (1859—1863), коли куратором був славний Пирогов; з початку 70-х років був у Киіві префессором по кафедрі загальноі історіі, приймав участь в ріжних місцевих просвітних подіях, в недільних школах, в збагаченні книгарень, в археологичнім зъізді, в діяльності місцевого етнографично-географичного товариства, зносився з закордонними діячами національно-украінського, і здебільша соціалистичного напрямку. Доноси сипались на ёго, як з решета, поки в 1875 р. министр Дм. Толстой не позбавив ёго посади. Драгоманов перебрався в Женеву і тутечки видавав «Громаду». Після 15 літ життя в Женеві він заполучив службу в Софійськім університеті, де читав перше по россійськи, а потім, підучившись, болгарською мовою і щиро працював в болгарських наукових часописях, наибільш в «Сборн. за нар. умотворенія».

Залишаючи на боці численні праці Драгоманова публицистичні, политичні і історічні, —з декотрими з іхя далеко не згоджуюсь, особливо з ёго задарма гострими і несправедливими випадами против таких шановних працёвників, як Огоновський, Чубинський,—треба зазначить, що украінській етнографіі він проложив деякі широкі і нові шляхи і багато придбав в скарбницю наукового украінознавства.

Головні праци Драгоманова по етнографіи:

1) Историческія пѣсни малорусскаго народа, съ объясненіями Вл. Антоновича и Драгоманова, Киівъ, I, 1874, II, 1875. 2) Малорусскія народныя преданія и разсказы, К. 1876. 3) Нові українські пісні про громадські справи (1764—1880), Женева, 1881. 4) Политичні пісні українського народа, Ж., I, 1883, II 1885. 5) Матеріали для історіі віршів, в «Життя і Слово», 1894, I. 6) Турецькі анекдоти в українській народній словесністи, в «Кіев. Стар.», XIII. 7) Українські пісні про волю, ib. XIV. 8) Шолудивий Буняка в укр. сказаннях, ib. XVIII. 9) Відгук лицарськоі поезіі (Пісні про Королевича). 10) Корделий Замурза. 11) Два українських фабльо. 12) Псовання українських народних пісень.

Знайдется ще десятки зо два таких праць, де Драгоманов трактуе більше-меньше на теми українського фольклора, напр., в его розлогих працях в болгарськім «Сборник за народни умотворенія» [1]).

«Историческія пѣсни малор. народа» досі зостаються дуже цінною працею, і нема кращоі над неі, хоч чимало зібрано нового, та воно здебільша порозкидано і не мало досить наукового огляду. В першій часті збірника йдуть пісні вікт княжеського та дружинного (це сама хитка і слаба частина в праці), далі думи і пісні про боротьбу козаків з татарами та турками, в другім томі думи і вірши про боротьбу з поляками. Деякі історичні пояснення вельми просторі, про Байду, Олексія Поповича, Самійла Кішку. Видавці цитують не тільки руських, але і польських і инш. літописців, широко користуються чужеземними науковими працями, рівняють де треба українські пісні до пісень инших народів, викидають деякі фальшиві пісні з розвідками про іх невдалість.

Збірник Антоновича і Драгоманова звернув на себе увагу тямущих критиків як в Россіі, так і по за іі кордонами. Ягич висловився, что збірник der Anfang einer musterhaften, kritisch—historisch beleuchteten Ausgabe, Пипин «що збірник стане виходним пунктом для дальших дослідів». Більш-меньш прихильні рецензіі знайшли собі місце в «Вѣст. Евр.» (1874, XII, Костомарова), в «Стар. и Нов. Россія» (1875, III, Ор. Миллера), в «Revue des deux mondes» (ст. Рамбо) [1]).

Після збірника «Историческія пѣсни малор. нар.» найбільшу наукову вагу мае збірник «Політичні пісні українського народа», видання 1883 і 1885 р.р. в 2 частинах за кордоном в Женеві, як продовження першого. Коли Драгоманов потяг за кордон, то він умовився з Антоновичем, що він видасть пісні про руйновання Січи і инші XVIII—XIX ві-

[1]) Огоновський, в Зорі. 1894, 343.

ків, а Антонович — пісні про гетьманщину та гайдамачину. Политичні пісні видани з дуже просторими історичними увагами. В хронології е чимало помилок і натяжок [1]). Драгоманов, між иншим, вказуе на велике достоінство украінського народу, що він не опустився цілком під тягарем неволі і заховав пісні про свою боротьбу з ворогами. В другім місці Драгоманов зазначив, що украінці зберегли свої найкращі почуття і вільні думки більш, ніж поляки і великороссы через те, що пізнійш, в XVIII ст., підпали під гніт крепацтва.

В книжці про нові пісні про громадські справи більш публицистичного, ніж наукового етнографичного змісту. Між иншим автор тут грунтовно жалкуе, що украінці, дякуючи чужим державам і чужим школам, загубили націанальне обличчя і націанальні почуття. «Инакше було б, каже Д., коли б освічені люде на Украіні признали себе украінцями.... та думали б, говорили і писали найбільш поукраінському, робили б перш усёго для Украіни, піднімали б украінський народ перш усёго для нёго самого і для ёго Украіни».

Треба сказать, що збірник «Малорусскія народныя преданія и разсказы» 1876 р., котрий мае до 500 прозових казок, анекдотів, приказок, мае вагу і в свої часи ёго ухвалили Костомаров в «Русск. Стар.» і Рамбо в «Revue d. deux Mondes». Розвідок автора тут нема, але зміст і ёго систематика досить багаті і значні, так що в украінській етнографіі це видання було гарним здобудком.

Після смерти Драгоманова Наукове Товариство імени Шевченка видало в 1900 р. збірку розвідок небіжчика в двох томах. Сюди увійшло всёго 23 праці, з яких найбільшу наукову вагу моють статі про Корделію-Замурзу, про украінські інтермедіі XVII в., про Шолудивого Боняка, про пісні, про волю, про фатальню вдову.

В цей збірник не ввійшли дуже цінні збірки фольклорного матеіалу — «Историчні пісні малоруського народа», дуже цінна праця, яка оброблена в 1875 р. вкупі з проф. В. Б. Антоновичем; продовження цёго збірника — «Політичні пісні украінського народа», яке вийшло пізнійш за кордоном, праця цілком Драгоманова великоі науковоі ваги, користний київський збірник «Малорусскія народныя преданія и разсказы», закордоння праця про нові украінські співи про громадські справи. Окидаючи усі розвідки і збірки Драгоманова одним поглядом, треба одвести ёму почесне місце в украінськім фольклору, маючи на оці, що він гаряче збірав матеріали і, збіраючи іх, давав ім просторі пояснення в розлогих міжнародних порівняннах, шукаючи в них старих джерел

[1]) Про це докладно в моій ст. в „Извѣст. И. Акад. Наукъ“.

славьянських пісень і казок. В велику послугу Драгоманова треба залічить, що деякі досліди і збірки він написав гарною українською мовою, наприклад, популярні брошюри про рай і поступ і про татарськи шкоди.

26. *Житецький Пав.* (род. 1836 р.), заслужений український діяч, здавна живе в Київі і працює найбільш в київських наукових виданнях. Житецький належить до невеликого гуртка щиро українських вчених, що здебільша працюють над українським фольклорним і филологичним матеріалом, звязуючи ёго дрібні шматки і зводячи іх до загальних наукових поглядів. З-за поважних наукових праць Житецькому було місце в університеті, але він прожив свій вік в скромній долі гимназіального вчителя, далеко не так замітно, як то повинно було буть по ѐго наукових послугах. Найкращими роботами Житецького зьявляются ось які: «Очеркъ звуковой исторіи малорусскаго нарѣчія» 1876 р. Небіжчик Потебня дав велику рецензію на цю працю. Далі, «Очеркъ литературной исторіи малорусскаго нарѣчія въ XVII и XVII вѣкахъ» в Кіевск. Стар. 1888 р., «Мысли о народныхъ малорусскихъ думахъ» 1893 р. і «Энеида Котляревскаго и древнѣйшій ея списокъ въ связи съ обзоромъ малор. литературы XVIII в.» 1900 р. Моя рецензія на «Мысли о народ. малор. думахъ» і одповідь Житецького були надруковані в «Этнографическомъ Обозрѣніи». Найкращі праці лінгвистичні, особливо «Очеркъ исторіи малор. нарѣч. въ XVII и XVIII вѣкахъ», книжка багатого змісту, з розвідками на ріжні нові наукові теми, що вперш зачипаються.

27. *Франко* належить до головних діячів сучасного украінознавства взагалі. Ёго наукові праці, досліди, видання мають велику вагу. Про життя Франка е дещо у 2 кн. моеі «Соврем. малорус. этногр.» і в «Энциклоп. Словарѣ» Брокгауза ат Ефрона. Син простого галицького коваля, Франко родився в 1856 р., багато бідував, але як людина дуже талановита вибився в велику науку і в 1908 році в пошануй ёго обрано харьківським університетом «почетнымъ докторомъ». На жаль він зломився під вагою тяжкоі праці і теперішнім часом тяжко хоріе. Не займаючи тут численних писаннів літературних і історичних, саме на ниві украінського фольклора Франкові належить багато розвідок надзвичайноі науковоі ваги, найбільш надрукованих в Записках Наук. Товар. ім. Шевченка. В першу головну чергу треба зазначить: Студіі над народніми піснями, Галицько-руські приповідки (в «Етногр. Збірнику» томи XI, XVI, XXII, XXVI, XXVII), Жіноча неволя в народних піснях, Наливайко в мідянім биці, Пісня про Правду і Неправду, Притча про сліпця і хромця, Козак Плахта. Одночасно Ф. видавав «Життя і Слово»,

вістник літератури, історіі і фольклору; вийшло 4 томи, в яких разом зібрано значне число народних пісень і казок. Було чимало цікавих етнографичних розвідок Франка в померлих часописях—Кіевск. Старині і Wisla, між иншим—цікава розвідка про казки і жартовливі приповідки про жидівську війну. В «Наук. Збірнику М. Грушевського» 1906 р. є користні розвідки «Наливайко в мідянім биці» і «Причинки до украінськоі ономастики». Докладну біографію Франка написав Кримський в «Энцик. Слов.» Брокгауза і Ефрона. Просторий показчик наукових праць Франка вийшов в 1908 р. в пошану єго 25-ти літ. юбилея.

28. *Гнатюк* (Володимір), з найкращих, найбільш працёвитих і талановитих теперішніх галицьких етнографів. Єму належить великий збірник етнографичних матеріалів з Угорськоі Руси (в Етногр. Збірниках, духовні вірші, казки, легенди і инчі), Пісенні новотвори в укр. народ. слов. (в Зап. Наук. Товар. Шевч. 1908 р. і в Матер. до етнолог. X), Опис весілля в Керестурі і в Мшанці (ib.), ст. про Русинів Пряшіва і іх говори, ст. про віршовану легенду про лицаря і смерть. Не лічимо тут великого числа бібліографичних статей, розкиданих на сторінках Запис. Наук. Товар. Шевченка. Велику наукову вагу мають галицько-руські анекдоти, зібрані Гнатюком в VI т. Етнограф. Збірника, галицько-руські народні легенды в XII і XIII томах Етнограф. Збірника, знадоби до галицько-руськоі демонологіі (ib., т. XV), збірник галицько-руських коломиёк (ib. XVII—XIX)—усі видання з науковими бібліографичними показчиками. В 1909 р. Гнатюк в XII т. «Матер. до укр. етнологіі» видання Наук. Тов. Шевч. дав вельми цінний з наукового боку збірник галицьких гаівок, з докладними вказівками на раніш надруковані, з додатком нот, з поясненнями музичними Ф. Коллеси про ритмику гаівок, з бібліографичними вказівками. Гаівки—це ті веснянки, які лунають по селах Галичини на Великодних Святах. Усіх пісень у Гн. 184, з них 47 з іграми. Багато тут жартів дівчат на хлопців і навпаки. Одночасно на сторінках Запис. Наук. Товар. Шевченка Гнатюк умістив 27 пісень украінських і польських з старого рукописного збірника XVIII в. В німецькій часописі Крауса «Антропофетія» в 1909 р. Гнатюк надрукував дві цікавих статі—про весільну комору, де зібрав 100 пісень перезви і дав коротеньку розвідку про еротичну украінську пісню XVIII в. «Ой під горою під перевозом стояла дівчина з своім обозом».

29. *Манжура*, украінський талановитий поет і наздвичайно користний етнограф, в житті своему був самою бідолашною людиною, і навдивовиж, як він на своім недовгім віку і при тяжкій своій хворобі, зрідка виходячи з перейнятих од батька горільчаних парів, зібрав такі

величезні здобудки казок і пісень, що Драгоманов цілком грунтовно зміг висловитись, що его здобудки— «найбільша праця в збіранні етнографичних матеріалів, яку коли-небудь зробив в Россії один чоловік» [1]). Манжура родився в Харькові в 1851 р., помер в Катеринославі в 1893 р. в земській лікарні, захований тамечки, без сліда, і навіть нема ёго портрета. Хоч по науці він не далеко пішов, не кінчив гимназії, але людина була досить освічена і дуже талановита, як про те свідчать ёго етнографичні зібрання і ёго поезії. Життя було цілком бідалашне; тинявся по селах та по людях без тривкого притулка, пробував найбільш по пасіках та по заімках, де зустрічався з усякими людьми, постерегав іх звичаі, повірья, записував пісні і байки. Записи Манжури надзвичайно цінні по численності і точності, по добрій і докладній передачі зміста безпосередно з народних уст. Не лічачи дуже багатих поодиноких етнографичних заміток в «Кіевск. Старинѣ», зазначимо, що з ёго прозових записів зложено великий і цінний збірник казок і байок, виданий Харьківським історико-филологичним товариством в 1890 р. Виданий раніш (1876 р.) Драгомановим збірник казок і переказів зложено теж здебільша з записів Манжури. Багато пісень, записаних Манжурою, ввійшло в збірники Антоновича і Драгоманова, і велика купа іх лежить досі в харьківськім історічнім архиві. Цікавий збірник соромних цінічних казок і пісень загублено. Дуже цінний словарь в 585 слов ввійшов у Збірник Харьк. Истор. Фил. Общ. 1900 р. Взагалі Манжура— один з великих украінських етнографичних діячів і дуже визначна людина в фольклорі XIX віка. Багато вчених, укаінських і західно-европейських, користовались і користуються ёго збірниками, і безсуперечно імення цёго бідолахи повинно буть заховано на Украіні на довгі віки в великій шанобі [2]).

30. *Грінченко*, род. в 1863 р. поблизу Харькова, був учителем в Сумському повіті, потім довго проживав в Киіві, щиро працюючи в різних украінських виданнях, Италіі. Велику вагу мають ёго три величезних томи «Этнографическихъ матеріаловъ», з піснями, казками, дуже численними до них бібліографічними вказівками. В кінці 3-го тому е доладу зроблений показчик 318 книжок і часописів, які мають в собі украінські пісні. Цей цінний збірник мае йти поруч з найкращими збірниками Чубинського і Головацького. В просторій статі про Грінченка в «Южн. Краѣ» № 8969 я вже казав, що Грінченко «отнесся къ своей собирательной и редакціонной задачѣ въ высшей степени

[1]) *Драгоманов*, Розвідки, II, 198.

[2]) Про Манжуру докладно в моій книжці «Изъ Украинской Старины».

серіозно: онъ проштудировалъ предыдущіе сборники, разыскалъ неизданные рукописные сборники пѣсенъ и сказокъ, въ томъ числѣ остатки старыхъ записей Заблоцкаго и Лукашевича, снабдилъ пѣсни и сказки библіографическими указаніями, приложилъ справочные указатели». З наукового боку користна відозва Грінченка про збірник Маливки, котра надрукована в «Отчетѣ о первомъ присужденіи премій имени Н. В. Гоголя» 1907 г. (і окремо). На 64 сторінках розібрано докладно хиби і дано багато библіографичних вказівок на казки. Не малу вагу мае «Література українського фольклора» (1777—1900), користний показчик книжок по українознавству. Найбільшоі ціни «Словарь украинскаго языка», зложений Грінченком в 4 томах в 1907 р., з гарною передмовою, де зьясовано, які раніш були українські лексикони і як помалу з допомогою великого числа українських діячів складався Словарь українськоі мові. Ця праця мае чималий інтерес для етнографів, напр., в поясненнях слів: жаба, голубець, голова, живець і т. Грінченко помер в 1910 р. Некрологи в «Южн. Кр.», № 9972 і в «Раді» № 94.

31. *Милорадович* належить до найкращих збірачів і развідачів українського фольклора, працюе вже здавна і пильно. Він дав нові матеріали і одночасно пильнував про наукове іх оброблення. Родився М. в 1845 р. в Полтавщині, вчився в Харьк. універс., був мировим суддею в Лубенщині до 1890 р. і зажив у селян пошану і подяку. Етнографичні праці М. надруковано почасти в «Кіевск. Стар.», почасти в Сборн. Харьк. Ист. Фил. Общ. В Кіев. Стар. багато ёго развідок про Лубенщину, про тамошні весільні пісні, різдвяні звичаі, відём, народні ліки і инші. Найбільша праця «Житье-бытье лубенскаго крестьянина» 1904 р. мае 310 сторінок і містить в собі цінні розвідки про будівлі, харчі, одежу, садовину, огородину, бжільництво, жнива, худобу, про сімью. Поруч з новими записами з уст народа йдуть наукові розвідки по порівняючому методу. Вставлено багато казок і пісень. В X т. Сборн. Хар. И. Ф. О. Милорадович надрукував збірник пісень з Лубенщини. В V кн. Кіев. Стар. 1902 М. надрукував цікаву ст. «Малор. народ. повѣрья о пятницѣ». Окромі того в Кіевск. Стар. 1900 е цікава розвідка М. про народну медицину в Лубенщині.

32. *Еварницький* зібрав і видав просторий збірник етнографичних матеріалів, котрими і сам немало користовався в своіх працях по історіі Запоріжья. Д. Е., родом з Харьківщини, учився в харьк. університеті, був гимназіальним учителем в Харькові і в Петербурсі, прив.-доцентом в Москві і зараз мае домівку в Катеринославі і посаду директора місцёвого етнографичного музея. Е. чимало вештався по Харьківщині і

особливо по Катеринославщині, як етнограф, збіраючи пісні і оповідання і як археолог, раскопуючи могили. Багатий етнографичний матеріал він вніс в свою простору працю «Запорожье», ще більший в книжку «По слѣдамъ запорожцевъ»; нарешті в 1906 р. видав просторий збірник пісень записаних ім здебільша в катериносл. губ. з уст селян між 1878 і 1905 роками. В збірнику 772 сторінки, на котрих вміщено 830 пісень, більш ліричні про кохання і сімейне життя, е і історичні. Докладні критики Гнатюка в Зап. Наук. Товар. Шевченка 1907 I і Данилова.

33. ***Новицький*** родився в Катеринославщині в 1847 р. в панській сімьі, учився в повітовій школі, був вчителем в народній школі, добре придивився до селян і здавна почав записувать з народних уст пісні і оповідання. Частина іх надрукована в катеринославських старих часописях «Днѣпръ», «Степь» і «Екатер. Губ. Вѣд.», почасти в Кіев. Стар., в Сбор. Екатериносл. Научн. Общ. 1905 р. і Сборн. Харьк. ист. фил. общ. В VI т. Сборника Харьков. Истор. Фил. Общ. надруковано дуже цінний збірник українських історичних пісень, зібраних Новицьким в межах старого Запоріжья. Поміж ними е немало нових і цікавих, напр., цікаві варіанти пісень про Овраменка, про кн. Голіцина, про те, як люде утікали в Слобожанщину. В «Губ. Вѣд.» і «Днѣпрѣ» було надруковано багато історічних згадок про запорожців, про Семена Палія, про руйновання Січи. В останні роки Н. в «Адресъ Календарѣ» Александровська і окремо видав такі цікаві збірнички: «Малорусская и запорожская старина» (1907 р.), «Малорусскія народныя преданія, повѣрія и разсказы» (1907), «Запорожскіе и гайдамацкіе клады» (1908), «Народная память объ урочищахъ и историческихъ лицахъ Запорожья» (1909). Одночасно в 1909 Н. знов видав той збірник пісень, який раніш було надруковано в Сборн. Харьк. Ист. Фил. Общ.

34. ***Горленко*** († 1907) зоставив декілька користних розвідок і пильно записаних ім етнографічних матеріалів, як от «Двѣ малор. думы» (Этногр. Обозр. XI, XV), «Кобзари и лирники» (Кіевск. Стар. 1884 I, XII), «Бандуристъ Крюковскій» (ib. 1882 XII), «Пѣсня о правдѣ» (ib. 1883 VIII)», 107 лѣтъ малор. этнографіи» (ib. 1884 III). В «Южн. Краѣ» № 9084 знаходиться моя простора статя про Горленка, як письменника і етнографа. «Статьи Горленка о кобзаряхъ и лирникахъ, писав я тут, заслуживаютъ полнаго признанія со стороны любителей и почитателей украинской литературной старины. Между прочимъ, Горленко издалъ новую замѣчательную народную пѣсню о похожденіи бѣды, вродѣ Повѣсти о Горѣ-Злочастіи, далъ подробное описаніе лиры и, главное, статьи его проникнуты любовью къ народному слову и народнымъ пѣв-

цамъ. Проф. Сперанскій въ соч. «О малор. пѣснѣ» (1904) относитъ Горленка къ числу «энергичныхъ собирателей думъ».

35. *Перетц*, профессор київського університету, належить до тих нечисленних сучасних вчених, які посувають наперед науку українознавства. Головна ёго праця «Изслѣдованія и матеріалы» 1900—1902 р. мае важне значіння в справі висліджування украінськоі народноі словесности, найбільш впливів староі школи. По своіх наукових поглядах Перетц йде за Житецьким, йде одним з ним шляхом наукового досліда пісень по старих рукописях. Найбільша послуга Перетца, що він звернув увагу на старі (XVIII в.) рукописні збірники пісень, псальм і кантів і докладно їх описав, таким родом поширив межі українознавства і почасти звязав стару українську письменність з народними піснями пізнійших записів. Декотрі одділи мають самостійне значіння, напр., розвідка про «Богогласник», як він зложився і який вплив мав на народну словесність (I, 334—394), про українські пісні в великоруських переробах XVIII в. (II 161—191), про розмір старих вірш, поезій Шевченка і народних пісень (III, 344—370). В історіі висліджування украінськоі народноі поезіі праці Перетца йдуть поруч з працями Потебни, Халанського й Неймана і подекуди їх переважують з-за багацтва нових матеріалів. В «Изв. Акад. Наукъ» 1903, I, і 1907, I, знаходяться користні матеріали і розвідки Перетца про стару українську лірику (XVIII в.), а в 2 кн. «Зап. Укр. Наук. Товар. в Киіві» 1908 р. простора розвідка про Житецького.

36. *Сперанський*, профессор московського університету, в останні часи зацікавився українськими піснями і, між иншим, дав про них дві користних розвідки,—1) «Южнорусская пѣсня и современные ея носители», 1904 р. (найбільш про кобзаря Пархоменка і ёго пісні; рецензія Франка в Зап. Н. Тов. Шевченка 1904, III:), і 2) «Малорусская пѣсня въ старинныхъ русскихъ печатныхъ пѣсенникахъ» (Этногр. Обозр. 1909, № 2—3), теж користна праця поруч з розвідками на цю тему проф. Перетца.

37. *Нейман*, користний польський діяч по українознавству, виправив «Materjàly etnograficzne» L. D. в VIII т. Zbiór Wiadom., де знаходяться пісні чумацькі, історичні, баладні, казки з Київщини [1]. Головна праця Неймана,—«Куплетныя формы народ. малор. пѣсни» въ Кіевск. Стар. 1883 р., № 8, написана під впливом Потебни. В Кiев. Стар. 1883, V, знаходиться невеличка ст. Н. про пісні «Объ украинской злополучницѣ» і в 1884, V, «Малор. пѣсенникъ XVIII в.».

[1] Докладно див. *Сумцовъ*, Соврем. малор. этногр., II, 69—74.

38. *Ящуржинський*, род. в 1842 р., вчився в київськ. і варшав. університетах, теперішнім часом учителює в Одессі. В 1880 р. надрукував в «Русск. Филолог. Вѣстн.» користну працю «Лирическія малорусскія пѣсни, преимущественно свадебныя, сравнительно съ великорусскими». В Кіевск. Стар. розкидано значне число ёго невеличких цікавих етнографічних розвідок—«Причитанія надъ умершими» (1888, I, XI), »Гаданія 30 ноября» (1888, XI), «Хороводы и веснянки» (1889, V, VI), «Остатки языческ. обрядовъ въ малор. погребеніяхъ» (1890, I), «Праздникъ муч. Маккавеевъ» (1889, VIII), «Купало» (1890, XI), «Колядки» (ib. XII), «О превращеніяхъ въ малорос. сказкахъ» (1891, III, IV), «Малор. свадьба, какъ религ. драма» (ib. 1896), «Рождеств. интермедія Коза» (ib. 1898).

39. *Іванов* (Петро), сучасний етнограф, колись був в купянському повіті інспектором народних шкіл і досі мае тут свою домівку. Родився Іванов в 1837 р. в Чугуеві, і перш почав працювать, як натуралист, збіраючи та студіюючи різних шкодливих комах, а потім зацікавився життям народа і почав збірать звичаі і пісні, з допомогою сільських учителів і вчителёк. Величезні матеріали, які зібрав Іванов, надруковано в Сбор. Харьк. истор. фил. Общ., в Кіевск. Стар., в Этнограф. Обозрѣніі. Збірач сам упорядкував свої матеріали. Усі ёго збірники означені повністю і новиною зміста. В 1885 р. Іванов надрукував в Кіев. Стар. статю про знахурів і замови, а далі—мало ни що року йдуть нові збірнички, нові розвідки, про вовкулаків, про погляди на душу, збірнички повірьів належачих до хати, до батьківських і материнських проклёнів, про скарби, дітські грашки, про українських відём і упирів, оповідання про долю. Найбільш просторі й користні з наукового погляду збірник Іванова про українські легенди, надрукований в Этногр. Сбор. 1890 і 1891 р., і збірник календарних повірьів і казок селян купянського повіту, виданий Харьк. Іст. Филол. Товар. в 1907 р. Хоч Іванов ніколи не писав укр. мовою і, здается, не дуже іі тяме, але, працюючи весь свій вік на ниві українознавства, збіраючи, наче бежола, народні пісні, повірья, звичаі і все таке, він зробив чималу послугу українознавству і мае право на пошану.

40. *Іванов* (Василь), займав в 80-х роках посаду секретеря Харьк. Статист. Комит., пильно збірав етнографічні записи і написав декілька коротеньких етнографичних розвідок в «Статист. Листку» і в «Харьк. Сбор.». В 1898 р. під ёго проводом в додатку до «Харьковск. Календаря» вийшов I т. величезного збірника «Жизнь и творчество крестьянъ Харьк. губ. Очеркъ по этнографіи края». На 1012 сторінках

дано описи 50 сел старобільського повіту—побуту, страви, одежи, казок, пісень, звичаїв і т. ин. В. Стат. Листку 1883 р. Ів. надрукував коротенькі статі про невлів (кобзарську мову), про церковне уживання артоса, в Харьк. Сборн. № 7 (1893) про сучасне українське село.

41. *Данилов*, *Влад.*, гимназіальний учитель, належить до нечисленних сучасних наукових дослідовачів українського фольклора. Найбільш ёго зацікавили похоронні звичаї і пісни, як видно на трёх ёго невеличких, користних працях в «Кіевск. Стар.» 1905 і 1907 р.р. В одній статі дани вказівки на порівняння весілля й смерти, в другій про давність похоронного голосіння; тут автор нагадує про одно голосіння в «Сказаніи о св. Борисѣ и Глѣбѣ» і про різні форми тавтології в голосіннях, як то: проста тавтологія, синонимична тавтологія, повторення одноі думки. В третій статі Д. вказує на звязки голосіннів з иншими лірични піснями. В четвертій статі зьясовано, що звичай голосіння заховано жінками. В старовину наймали плачок, як згадує про те колишній польський поет Клёнович въ Roxolania, на те ж ще натяка народне оповіданнячко, де плачка каже «тужу, тужу за решето бобу; чи дадуть, чи ни дадуть, так мої слёзи дурно пропадуть». Д. висловив думку, що українські голосіння не виробили собі такі міцні форми, як голосіння россійські і сербські [1]). Гнатюк, рецензуючи розвідки Д., дав кілька вказівок, що в Гуцульщині і в Поділлі ще заховано подекуди звичай наймати плачок [2]). Д. в 1904 р. видав збірник «Пѣсни села Андреевки Нѣжинскаго уѣзда» (в Сборн. Ист. Фил. Общ. при Инст. кн. Безбородко і окремо). Усіх пісень 323, не лічучи варіантів. Між ними е досить цікаві, напр., про вбивство пана Саливона. Здебільша пісні ліричні про кохання; е невеличка купа пісень рекрутських, салдатських, злодійських, жартів. В кінці пісень пороблено багато вказівок на раніш друковані варіанти. В передмові вказано на мову пісень, відносини народа до пісень, позички у великоруссів, деякі впливи українськоі й російськоі літератури. Взагалі збірнік Д. мае вагу, як показчик сучасного становища українськоі народноі поезіі в Чернігівщині [3]). Окромі того, Д. належать цікаві статі про музей Поля, про збірник Еварницького, про листи Максимовича; особливо корисна й цікава статя Д. про ненародні пісні в українськім фольклорі в XVIII т. Сборн. Харьк. Истор. Филол. Общ. 1909 р.

42. *Мартинович*, талановитий український художник (ёго гарні картини були на виставі в Полтаві, коли одкривали памьятник Котля-

[1]) *Кіевск. Стар.* 1995, III, IV, XI—XII, 1907, VI.

[2]) *Зап. Н. Товар. Шевч.* 1906, VI, 229.

[3]) *Доманицький*, в коротенькій рецензіі на цей збірник в Записк. Н. Т. Шевч. 1904. II, 27, додав цікавий показчик новочасних збірників укр. пісень.

ревському), на протязі багатёх літ збірав від кобзорів та лірників думи, пісні, казки, легенди, і цей великий скарб знайшов місце в Кіевск. Стар. 1904 р. На жаль ця збірка зосталась якось незакінченою, не мала окремого видання і пішла незабаром на забуття. Невеличка рецензія Франка в Записк. Наук. Тов. Шевч. LXX. Усі записи М.—тільки матеріал, без системи і без наукового розбору.

43. *Лисенко*, найкращий теперішний музика етнограф, уродивсь в Полтавщині в с. Гріньках Кременчуцького повіту в 40-х роках минулого віку, в панській родині. Мати ёго була талановита пьяністка. Л. вчився в Харькові, у 2 гимназії і далі в університеті, потім перевівся в київський ун., який і скинчав в 1864 р., був мировим посередником, потім за кордоном в Липську 2 роки студіював фортепіано і, вернувшись до Київа, йде цілком шляхом музичного діяча. Він багато зробив перекладів на музику народних пісень і творів Шевченка і на цім грунті славиться вже здавна. Етнографичні праці свої Лисенко почав ще за часів студентства: літніми вакаціями на селі у себе і по околицях теж записував од народа побутові, обрядові, історичні пісні, а зімою в Київі гармонізував іх. Перший зшиток у 40 нумерів — «Збірник українських пісень», вийшов в Липському, де і далі став Л. друковать свої видання. Усіх зшитків вийшло 6, в кожному по 40 пісень. В Київі Лисенко почав видавати пісні в хоровому роскладі десятками, по 10 пісень в зшитку. Таких зшитків досі вийшло 12. Одночасно видано в Петербурсі збірник танців і веснянок під назвою «Молодощі» — 13 №№, пізніш вийшли 5 зшитків обрядових пісень: веснянки, купальські, колядки і весільні. В 1908 р. Лисенко видав в 5 частинах «Збірку укр. народ. пісень, пристосованих для учнів». Одночасно в своій музично-драматичній школі він завів український одділ, між инчим клас гри на бандурі. Взагалі Лисенко одіграв велику ролю в охороні і росповсюдженні украінських народних мелодій. В Кіевск. Стар. 1903 р., XII, знаходиться гарна розвідка Русова в пошану Лисенка «Значеніе Н. В. Лисенка для малорус. народа».

44. *Вовк* (Хведір), він же Волков, Кондратович (псевд.) род. в 1847 р., був одного часу вигнанцем і прожив чимало за кордоном, тепер проф. петербургського університету. До украінського фольклора належать такі цікаві розвідки Вовка: 1) «Отличит. черты малорус. народ. орнаментики» в «Труд. 3 Археол. Съѣзда» в Київі, 2) La fraternisation en Ukraine в «Melusine», 1891, № 8, 3) «Voyages et Voyageurs en Ukraine» в Revue d. tradit. populaires, 1891, XI, 4) «Rites et usages nuptiaux en Ukraine» в Antropologie 1892, і окремо книжкою на 150 сторінок,

розвідка цікава і користна, 5) «Задунайская Сѣчь» в Кіевск. Старинi 1883, кн. 1, 2 і 4, 6) Le traineau dans les rites funeraires de l'Ukraine, 1895, «7) Українське рибальство в Добруджі» (в Зап. Наук. Товар. ім. Шевченка).

45. ***Малинка***, з ніжинського повіту, род. в 1865 р., вчився в Ніжині в филологичному інституті, гимназіальний вчитель в Киіві, з допомогою своеі матери і своіх учнів зібрав чималий етнографичний матеріал, котрий частинами обробляв і видавав в різних наукових часописях. Головні праці: «Кобзари и лирники» (Земск Сборн. Черниг. губ. 1903, № 4), «Кобзарь Дубъ» (Этн. Обозр. кн. XII), «Родины и крестины» (Кіев. Стар. 1898, № 5), «Малор. свадьба» (Этн. Обозр. кн. 34, 37, 39), «Сборникъ матеріаловъ по малорус. фольклору», 1902. Цікава рецензія на цей збірник Грінченка в Зап. Н. Товар. Шевченка, 1902, II.

46. ***Доманицький***, талановитий сучасний етнограф і історик літератури, нажаль дуже хворий і, мабуть, через те він дав не багато розвідок. Наукову вагу мае гарна статя «Балада про Бондарівну» (Кіевск. Стар., 1905, III), книжка про киівських лірників і бандуристів 1904 р., розвідка про пісні про Нечая (Кіев. Стар., 1905 р.), з новими варіантами і показчиком літератури, і користна, простора розвідка «Піонер укр. етнографіі — Доленга-Ходаковський».

47. ***Кузела***, видатний теперішній галицько-руський етнограф, род. в 1882 р., проходив філологичні науки сперш у львівськім університеті, потім в віденськім під проводом Ягича і Іречка, зараз мае посаду в Чернівцях в бібліотеці університету. В подорожі по Галичині й Угорщині зібрав велику купу нових етнографичних матеріалів. Одночасно Кузела працюе по українській бібліографіі. Ему належить до 90 бібліографічних рецензій, найбільш по українському фольклору, надрукованих здебільша в Записк. Наук. Товар. Шевченка. З наукових праць по українському фольклору важнійші: «Дитина в звичаях і віруваннях укр. нар.» (Матер. до укр. етнолог. VIII і IX); «Балади на тему передягання хлопця» (Науков. Збірн. в пошану М. Грушевського); «Бойківське весіля» (Матер. до украін. етн. X); «Угорск. король Матв. Корвін в слав. устн. словесн.» (Зап. Наук. Тов. Шевч. 1905 р.); «Причинки до народ. вірувань» (Зап. 1907 р.).

48—49. ***Ефименко***, Петро (1835—1908) і ёго дружина Олександра (род в 1848 р.), він щирий украінець, вона россіянка з архангельської губ.—обое пильно працювали по українській історіі і етнографіі, особливо про старі суди та про володіння землею в старі часи.

П. Ефименкові належить «Сборникъ малорусскихъ заклинаній» в «Чтен. Моск. Общ. Ист. и древн.» 1873 р., який і досі чималу наукову вагу О. Ефименковій, не лічачи ії Історії України, належить ст. «Южнорусск. братства» (Слово, 1881), «Малорос. дворянство» (Вѣстн. Евр., 1891), «Турбаевская катастрофа» (Кіев. Стар.). П. Еф. дав в Кіевск. Стар. декілька коротеньких етнографичних розвідок про упирів (1883, VI), відём (1883, XI, XII), чари (1884, III, VI).

50. *Ястребов* (1855—1898), археолог і етнограф, був учителем в Елисаветі в реальній школі, помер молодим. З ёго етнографичних праць мають вагу «Матеріалы по этногр. новорос. края» (1904 р.), де зібрано багато казок, легенд і звичаїв, істнуючих поміж селянами в Херсонщині; невеличка, але досить цінна статя — «Малорус. прозвища Херсон. губ. «(1903 р.), теж дуже невеличка статя про українські короваї (Кіев. Стар. 1897, VII, XI) і декілька маленьких етнографичних розвідок про гайдамацькі пісні, в Кіевск. Стар. 1885 р., XII, і 1886 X, і про пісню про серба 1884, VII. Некрологи Ястребова в Кіевск. Стар. 1899, V, і в Зап. Н. Т. Шевч. 1899, III.

51. *Дикарев,* самоук, з пильністю працював по фольклору і лінгвистиці, та, не маючи наукових підвалин, занедбав усякі наукові методи, і надзвичайно переборщив в порівняннях і в миѳологичності. Проф. Жданов висловився, що розвідки Д. не мають ніякої наукової ваги. Але Наук. Товар. Шевченка в 1903 р. видало посмертні писання Д. з поля фольклора, і Франко в передмові грунтовно висловився, що де-які зібрані Д. матеріали можна зауважить, як користні праці, напр., ёго «Знадоби до укр. народ. ботаники», «Гуторки про св. Миколу 1895 р.», але тільки без хибних миѳичних порівняннів. Більшої ваги зложений Дикаревим «Воронежскій Этнографич. Сборникъ» з прислівьями російськими (7219 №№) і українськими (492 №№). Рецензія в Этнограф. Обозрѣн. XIII.

52. *Яворський* (Юліан), працёвитий знавець українського фольклора, учителює тепер в київській гимназії, галичанин. Невеличкі ёго праци по темах і по багатому змісту цікаві й користні з наукового боку. Такі: «О громовыхъ стрѣлкахъ», «О малорус. упыряхъ», «Мужъ, жена и работникъ» (притворная глухота), «Покаяніе разбойника», «Къ исторіи галицко-русскихъ колядокъ», «Легенда о панщинѣ», «Духов. стихъ о грѣшной дѣвѣ», «Изъ карпато-русскаго фольклора», «Сказанія и повѣрія о яйцѣ» (omne vivum ex ovo), «Два карпато-русскихъ сборника XVIII в.» (13 пѣсенъ и 8 апокриф. сказаній). Статі з бібліографичними вказівками.

53. *Василенко*, полтавський статистик, дав цікавий «Опытъ толковаго словаря народной технической терминологіи Полтав. губ.» (Сборн. Харьк. Ист. Филол. Общ. 1902, XIII), статю про словарь народн. термінології (ib.), коротеньку заміточку про звичай понеділкування (Кіев. Стар. 1887, I).

54. *Бабенко*, вчитель салтовськоі народноі школи харьк. губ., з автодідактів, цікавиться археологіею і етнографіею. До останнёі належить ёго «Этнографич. очеркъ народ. быта Екатериносл. края» 1905. Гнатюк в Зап. Наук. Тов. Шевченка 1908, II, висловився, що «план добрий, просторий і інтересний, але виконання занадто загальне, побіжне і недокладне». Послуга Бабенка, як етнографа, лежить на другім боці ёго діяльности, в тім, що він пильно допомогав в збіранні матеріалів для харьківського і катеринославського етнограф. музеів, і в останні часи для петербургського.

55. *Коперницький* (1825—1891), в становищі редактора польського наукового видання—Zbiór wiadomości dc antrop. krajowej, дав багато місця статям по украінознавству, часом іх впорядковував і самостайно написав дві статі про галицько-руськихъ горян (в VIII т. Zbiór Wiadom), взагалі був прихильний до украінців і украінознавства [1]).

56. *Косач* (Олена Пчілка). сестра Драгоманова, працює в украінському письменстві і в етнографіі, видае часопис Рідний Край. Зауважимо тутечкі іі розвідку про колядки в Кіевск. Стар. 1903 р. і видання украінських узорів—«Украинскій народный орнаментъ» (1867 р.). Автобіографія О. П. въ галицкій «Зорі» 1888, № 1 і 3.

57. *Литвинова*, з Чернігівщини, недавно вмерла вже старенькою, в Кіевск. Стар. умістила три коротеньких цікавих етнографичних записи про Криницю—«богиню плодородія сѣверянъ» (1884, VI), як ій здавалось, про вбивання старих людей (1885, VI), про те, як землянці втеряли свою волю (1886, VI). Головна праця Литвиновоі »Южно-русскій народный орнаментъ Черниг. губ.» въ 2 частинах, з гарними малюнками мережок, ляхівок, клинців, писанок і т. ин., особливо гарно видана 2 ч. XII «Археол. Съѣздомъ» въ 1902 р. з передмовою проф. Редина і з цікавими поясненнями самоі Литвиновоі.

58. *Мошинська* в Zbior Wiadom. do antrop. krajow—II, 1878, дала збірник—«Zwyczaje, obrędy i piesni weselne ludu ukraińskiego і в V т. Zbior Wiadom. 1881, Kupajlo—цікавий збірник купалових пісень. Збірники Мошинськоі хоч і невеличкі, але мають немалу вагу, особливо

1) *Антоновичъ, В.*, в Кіевск. Стар. 1891, XI.

по казках здебільша нового цікавого змісту (Докладно я розібрав збірники М. в «Соврем. малорус. этногр.» II, 63—66).

59. *Рокоссовська* в VII і XIII томах Zbiòr Wiadomośći do antrop. krajow. дала два досить великих збірники українських пісень і звичаїв, істнуючих на Волині. В VII т. зібрано пісні весільні (75 №№) і побутові (коло 300, багато попсованих), в XIII т. описи родин, весілля, похорон, Різдва, Великодня, про відём і упирів, загадки, про хвороби і т. ин. [1].

60. *Янчук*, доглядач московського етнографичного музею, працёвитий співробитник «Этнограф. Обозрѣнія», в 1886 видав користну наукову працю «Малорусская свадьба в Корниц. приходѣ Конст. у. Сѣдлец. губ.», з просторими науковими вказівками, з нотами. Ввесь матеріал для книжки зібрав сам Янчук. Почасти до укр. фольклора торкается невеличка ёго праця «Къ исторіи женскихъ типовъ» (въ Юбил. Сборн. в пошану Вс. Миллера). Помилково тут до дум пристосована штучна пісня про кобзаря-княгиню. Рец. Франка в Зап. Н. Т. Шевч. 1901. IV. Янчук зібрав дещо з укр. музики (I т. Трудовъ Комис. по изуч. народ. пѣсни) Можна ще тут згадать невеличку користну брошуру Янчука «Къ вопросу объ отраженіи апокрифовъ въ народномъ творчествѣ» 1907 р.

61. *Коробка*, сучасний український етнограф, з петербургських гимназіальних вчителів, останніми часами дав розвідку про колядки (Извѣст. Акад. Наукъ 1902, III), невеличкий (103 №№) збірничок колядок з Волині (Живая Стар. 1901), розвідку «Весенняя игра Воротарь и пѣсни о князѣ Романѣ» (Извѣст. Акад. Наукъ 1899, II). Рецензія на ці праці в Зап. Наук. Товар. Шевченка 1900, VI, 1902, XI. Коробка йде шляхами Потебни і О. Веселовського, і, на думку рецензента Гнатюка, праці ёго не мають великоі науковоі вартости.

62. *Чернявська* одночасно з Ястребовим працювала в Херсонщині. Вона зібрала чималий збірник народних пісень, який надруковано в V. т. Харьк. Сборн. И. Ф. Общ. 1893 р. Сюда ввійшли невеличкий календарь, 10 історичних пісень, 112 весільних, деякі баладні, чумацькі і инші.

63. *Русов*, род. 1847 р., був гимназіальним вчителем, потім статистиком в Харькові, Петербурсі, Чернігові, тепер в київськім комерційнім інституті. Багато вештався по Україні, багато дечого бачив, чимало записував, та фольклорні записи зникли, окромі невеличкоі користноі розвідки про кобзаря Остапа Вересая і ёго пісні, які цілком тут і зібрані—в 1 т. «Записокъ Юго-Зап. Отд. Геогр. Общ.». Про ритмику дум і пісень Остапа Вересая була там же розвідка Лисенка і пізніш

---

[1]) *Сумцовъ*, Соврем. малор. этногф. II, 66.

К—ського в Кіевск. Стар. 1882, VIII. В Кіевск. Стар. 1903, XII, Русов надруковав статю про значіння Лисенка для украінців.

64. *Ржегорж Франц*, чех, писав по чеськи і в чеських виданнях тільки про Галичину. Невеличкі статі Р. мають соціально-економичне значіння, як показчик життя галицьких украінців, іх хазяінування. Цікаві статі про ліки галичан в Časop. čes. Mus. 1891, LXV, і про галицьких жидів в Osveta 1892 р. [1]).

65. *Поповський* в VIII т. Zbiór Wiadomosci надруковав збірничок украінських пісень, 176 №№, між ними де-кілька історичних—про Нечая, про Гавриленка, де-кілька баладних і апокрифичних—про кровозмішку брата з сестрою, про увод козаком дівчини (на кшталт староі вірування пісні про козака Плахту), про сварку чоловіка й жінки [2]).

66. *Подберезський* в VI т. Zbiòr Wiadom. do antrop krajow. 1880 р. дав на 80 сторінках цікаві «Materyały do demonologii ludu ukrainskego». Зібрані вони в Киівщині в чигиринськ. пов. В збірнику найшли місце про відём, упирів, замови від різних хвороб і ин. [3]).

67. *Колесса*, один з найкращих знавців украінськоі музики, в Зап. Наук. Товар. Шевченка (LXIX—LXXIV) надруковав простору ст. «Ритміка укр. народ. пісень» (і окремо), де, між иншим, розгляда питання про кобзарські співи і про звязки дум з старими памьятниками письменности.

68—69. *Грушевські брати, Мих. і Ол.* Мих. Гр., славнозвістний украінський історик і публицист, зрідка торкается украінського фольклора, найбільш старого, як в розвідці про «Спірні питання староруськоі етнографіі». Другий том ёго Історіі Руси-Украіни містить, між иншим, пісні з початку XVIII в. Чималу вагу мають ёго талановиті писання про сучасні обставини украінського життя. Меньший его брат Олександр в «Извѣст. И. Ак. Наукъ» 1909 р., II, дав цікаву ст. «Изъ исторіи укр. этнографіи», де розглядів етнографичні теми староі укр. літератури.

70. *Роздольський*, сучасний працёвитий галицько-руський етнограф, зібрав велику купу галицьких казок (надрук. з передмовою Франка в VII томах Етногр. Збірника); велику купу пісень (№№ 731) з нотами (XXI т. Етногр. Збірн. 1903 р.).

71. *Шухевич*, проф., дав дуже просторий і докладний опис гуцулів в «Гуцульщина», у 2 т. Матер. до укр. рус. етнологіі 1899 р.;

---

1) Докладно в моій «Соврем. малор. этногр.» 168.

2) *Сумцовъ*, Совр. малор. этногр. II, 56.

3) *Сумцовъ*, Соврем. малор. этногр. II, 61.

зібрані матеріали про число гуцулів, одежу іх, харчі, родини, весілля, похорон, демонологію, ремесла, в VII т. Матеріалів 1904 року про празникові звичаі, пісні, найбільш колядки, яких зібрано багато, про великодні свята, писанки. Книжки мають багато малюнків гуцульського побуту. Цілком розвідка мае велику фольклорну вагу.

72. *Кайндль*. Кайндлю належить багато коротеньких розвідок в голицьких виданнях, найбільш про гуцулів, в Bukovine Rundschau 1887 р., про гадання на Андрія «Die Ruthenen in der Bukovina 1890 (I—II), про ворожбитів в Галичині (Buchenvald 1893, V, Mitteilung. der к. Geselsch in Wien, m. 37, № 10, Globus 1896 m. 59 № 24), про будівлі гуцулів (Mitteilung 1896 m. 26), Фольклорні матеріали (Етногр. Збірн. V), 12), Казки гуцульські (Zeitsh d. Ver z. Volksk 1899 II), Душа після смерти (Globus m. 67, № 23). Рец. на праці К. в Kwart. historicz. 1897 і в Зап. Н. Т. Шевч. 1898, XXI.

73. *Науменко*, род. в 1852 р., вчився в київськім університеті, вчитель гимназіальний, писав чимало по історіі і етнографіі Украіни, найбільш в Кіевск. Стар., котру редактував з 1893 р. Головні статі—«Происхожденіе думы про Самійлу Кишку» (Кіев. Стар. 1883, май), «Н. И. Костомаровъ, какъ этнографъ» (ib. 1885, май), «Новелла Боккачіо въ южнорус. пересказѣ» (ib VI). Н. знайшов збірник пісень Ходаковського.

74. *Пипин* (1833—1903), славнозвістний россійський вчений, не займався ніколи самостайно украінознавством, але, як людина дуже освічена і працёвита, вельми цікавився украінським фольклором і в «Вѣстн. Европы» одгуковався на усі ёго головні зьявища. Згодом, на старість, він зібрав позвязував своі наукові праці. Таким робом народилась ёго «Исторія русской этнографіи» в 4 томах, з котрих третій вийшов в 1891 році; на 425 сторонках він мае просторий фактичний огляд украінськоі етнографіі. Найбільшу вагу тут мають розвідки вченого академика про Максимовича, Срезневського, Костомарова, Куліша.

75. *Кримський* (род. в 1871 р.), талоновитий український поет, профессор арабськоі мови в «Московск. Лазаревск. Инст. восточн. языковъ», знавець украінськоі мови. Ёму належать цікаві розвідки—«Погодинская гипотеза». «Древне-кіевскій говоръ» (Извѣст. Акад. Наукъ 1906, III, 395), Украинская грамматика 1908 р., невеличка розвідка про легенди (Кіев. Стар., 1896, X), простора біографія Франка в Энцикл. слов. Брокгауза і Ефрона. Про Крим. див. в слов. Брокгауза (3 додат.) і в Тридцатил. Лазар. Инст. 1903 р.

76. *Халанський* (1857+1910), професcор харьківського університету; з наукових єго праць до українства належать і мають чималу вагу «Малорусская дума про Байду» (XV т. Сборн. Хар. Истор. Фил. Общ.), «Малорус. преданія о Маркѣ Проклятомъ» (в диссертації про Марка Кралевича 1893 р.) і «Размѣры малорус. историч. пѣсенъ» (в цій же книзі).

77. *Сумцов.* До українського фолькльора належать: 1) О народной медицинѣ (часоп. «Харьковъ» 1879 р., №№ 311—312), 2) Программа для собиранія этнографическихъ свѣдѣній (в Харьковскомъ Сборникѣ 1900 года, невеличка; нею користовався В. В. Іванов в збірнику пісень і звичаїв в Староб. повіті), 3) О родинныхъ обрядахъ (в Журн. Минист. Народн. Просв. 1880, CCXII), 4) О вредныхъ свадебн. обычаяхъ (Харьков. Вѣдом. 1891, № 125), 5) О свадебныхъ обрядахъ (диссертація 1881 р.), 6) Отношеніе укр. женщины къ кабаку (Южн. Кр. 1882, № 415), 7) Къ исторіи малорос. свадеб. обычаевъ (Кіев. Стар. 1883, XI), 8) Шпиталь въ Боромлѣ (ib. X), 8) О чумакахъ (ib. 1884, III), 9) Малор. фамильныя прозвища (ib. 1885, II, і окремо, передрук. в «Ватрі» укр. мовою), 10) Дума про Олексія Поповича (ib. 1885, I), 11) Пѣсни о Журилѣ (ib. VII), 12) Хлѣбъ въ обрядахъ и пѣсняхъ (диссерт. 1885), 13) Губернскія Вѣдомости въ этногр. отношеніи (Кіевская Старина 1885, II), 14) Религ.-миѳич. значеніе малор. свадьбы (ib. III), 15) Коломійки (ib. 1885, IV), 16) Малор. пьяницк. пѣсни (ib. VI), 17) Мѣстныя названія въ украинск. народн. словесн. (ib. X), 18) Малор. географ. номенклатура (ib. VII), 19) Изученіе колядокъ (ib. II), 20) Досвѣтки (ib. III), 21) О вліяніи грекоримскаго ритуала на малорусскую свадьбу (ib. і окремо), 22) Къ исторіи малор. ремеслен. издѣлій (ib. XII), 23) Очерки исторіи малор. апокрифич. сказаній (ib. 1887, X—XII, і окремо), 24) Къ исторіи пословицъ (ib. VI), 25) Туръ въ народной словесности (ib. I), 26) Мнѣніе Шухарта о Крачунѣ (ib. I), 27) Библіографія малор. дѣтск. игръ (Сборн. Харьк. Истор. Фил. Общ. II), 28) Программа для собиранія свѣдѣній о писанкахъ (Харьк. Вѣд. 1889, № 76, і 1891, № 70), 29) Культурныя переживанія (200 розвідок в Кіевск. Стар. 1889 і 1900 років і окремо), 30) Воронъ въ народ. словесн. (Этногр. Обозрѣн. 1890, I) 31) Сказанія объ искусномъ стрѣлкѣ (ib. II), 33) Starodawne sposoby przyrządziania chleba (Wisla 1891, III, IV), 33) Заяцъ въ народн. словесн. (Этногр. Обозр. 1891, III), 34) Мышь въ нар. слов. (ib. VIII), 35) Колдуны, вѣдьмы и упыри (Сборн. Харьк. Ист. Фил. Общ. 1891, IV), 36) Мертвая рука (Кіев. Стар. 1891, VI), 37) Писанки (ib. V—

VI), 38) Къ «Вію» Гоголя (ib. III), 39) О Долѣ (Этн. Об. 1892, IV), 39) Заговоры (библіогр. въ Сборн. Х. И. Ф. Об. 1892), 40) Изъ пѣсенъ о галицкой эмиграціи (Слав. Оборз. 1893, X), 41) Сходство Слова о Полку Игоревѣ съ югослав. пѣснями (Кіевск. Стар. 1893, VII), 42) Сказанія о пчелахъ (Этногр. Обозр. 1893 II), 43) Пѣсни о смерти солдата (Этногр. Обозр. 1893, XVI—XVII), 44) Легенды о грѣшной матери (Кіевск. Стар. 1893. V, і окр.), 45) Пѣсни о змѣиномъ ядѣ (ib. XI і окр.), 46) Современная малорусская этнографія (Кіевск. Стар. 1893, 1895 і 1896 р.р. і окремо в 2 частинах), 47) Квитка, какъ этнографъ (ib. 1893, VII), 48) Памяти И. И. Манжуры (ib. X), 39) Деревенскія вершины (кн. Недѣли 1893, IX), 50) Дума про Олексія Поповича (Кіев. Стар. 1894, I, і окр.), 51) Легенда о благочестивомъ живописцѣ (ib. X), 52) Пѣсни и сказки о живомъ мертвецѣ (ib. III), 53) Малор. сказки по сборникамъ Кольберга и Мошинской (Этногр. Обозр. 1894, XXII), 54) Сказки и легенды о Маркѣ богатомъ (ib I і дод. XXI), 55) Разборъ Бѣлор. сборн. Романова (Отч. о присужд. въ 1893 г. премій им. м. Макарія і окр.), 56) О малор. думахъ (Этногр. Обозр. 1895, I), 57) Легенды о покаяніи ангела (Сбор. Хар. Ист. Фил. Общ. 1895, IX), 58) Къ библіографіи малор. религ. сказаній (ib. VIII), 59) Къ исторіи малор. пословицъ (ib. IX), 60) Пожеланія и проклятія (ib. IX), 61) Сказанія о провалѣ городовъ (ib. VIII), 62) Жаба въ народ. словесн. (ib. 1897, IX), 63) Пѣсни о Травинѣ (ib. X), 64) Обереги отъ сглаза (ib. IX), 65) Ломаніе скарлупы яицъ (Кіевск. Стар. 1897, XII), 66) Утилитарная этнографія (Харьк. Вѣд. 1897, № 234), 67) О «Політичних піснях» Драгоманова (Изв. Акад. Н. 1899, т. IV, кн. 3), 68) Розысканія въ области анекдотической литературы (Сбор. Хар. Ист. Фил. Общ. 1899, XI, і окр.), 69) Повѣсть о томъ, какъ чортъ рассорилъ супруговъ (Юбилейн. Сборн. Вс. Миллера 1900), 70) Археологическая этнографія (Южн. Кр. 1900, № 6697), 71) Къ Харьк. этнограф. выставкѣ (ib. № 6682), 72) Очерки народнаго быта (Сбор. Харьк. Ист. Фил. Общ. 1902, XIII і окр.), 73) Поэзія и проза сельской жизни (Южн. Кр. 1902, №№ 7549—7550), 74) Современная городская колонизація (ib. №№ 7559—7561), 75) Университ. этногр. музей (ib. 1903, № 7639), 76) Пятидесятилѣтіе Сборника Метлинскаго (Изв. Ак. Н. 1904, III), 76) Этнограф. изученіе Екатериносл. губ. (вид. Екатерин. губ. земства къ XIII Арх. Съѣзду), 77) Переживанія (в Энцикл. Словарѣ Брокгауза і Ефрона), 78) Превращенія (ib.), 79) Разбойничьи пѣсни (ib.), 80) Сказки (ib.), 81) О покровительствѣ кобзарямъ (Труды XII Арх. Съѣзда т. III), 82) Исторія и этнографія Малороссіи въ Харьк. университетѣ (Южн.

Кр. 1906, № 8800), 83) И. Я. Франко (ib. № 8867), 84) Изъ аграрной несправедливости (ib. № 8887), 85) Б. Д. Гринченко (ib. № 8969), 86) Старые отзывы объ украинцахъ (Кіев. Стар. 1904, II), 87) В. П. Горленко (Южн. Кр. 1907, № 9084), 88) Богданъ Хмельницкій въ пѣсняхъ (ib. № 9165), 89) Заговоры инкантаціи (Труды XIII Арх. Съѣзда, т. II), 90), Бандуристъ Кучеренко (Южн. Кр. 1907, № 9258), 91) П. В. Ивановъ (ib. № 9261), 92) Небесний вогонь (Літерат. Наук. Вістн. 1908, I), 93) Малор. языкъ въ нар. школѣ (Южн. Кр. 1908, № 9400), 94) «Благотворительна» роспуста (Літерат. Науков. Вістн. 1909, I), 95) Изъ Украинской Старины 1902 (про етнограф. вагу I. Котляревського, Квітки, Шевченка), 96) Сказанія о Вильгельмѣ Теллѣ (з украін. варіант. в Этногр. Обозр. і Энц. Слов. Брокг., 64), 97) Сказки (Энцикл. Слов. Брокг., 59), 98) Пѣсни о Терентіи (укр. варіанти, в Этногр. Обозр. 1892, I, 1893, XVII), 99) Сказанія о займѣ дней (Рус. Фил. Вѣстн. 1891, III) і 100) Малюнки з життя нар. слова, 1910.

